

Djuravdelningen

Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl. Djurskyddskontroll på slakteri

Fastställt den 5 juni 2024

Versionshistorik

Tabell 1

Datum	Beskrivning	Signatur	Ändring gjord av
2016-05-10	Vägledningen framtagen i samråd med Livsmedelsverket, länsstyrelsen, Sveriges Lantbruksuniversitet och representanter från näringen.	Johan Loberg och Shivar Magdal	Johan Loberg och Shivar Magdal
2016-05-10	Vägledning fastställd	Ingrid Eilertz	
2016-06-27	Vägledningen kompletterad med tre bedömningsdelar avsnitt 10.9-10.11	Ingrid Eilertz	
2023-06-13	Vägledning ändrad och anpassad till nya mallen för vägledning. Tillägg gällande, drivning, uppställning, fixering, bedövning, avblodning och kontroll av död gjorda. Uppdaterade laghänvisningar.	Annett Kjellberg	Mattias Gårdlund och Caroline Johansson
2024-06-05	Vägledning ändrad och anpassad till L 111. Tillägg gällande, ankomst, förflyttning, hantering och bedövning av djur i kapitel 13 samt redaktionella ändringar för att tillgänglighetsanpassa dokumentet.	Annett Kjellberg	Mattias Gårdlund, Caroline Johansson och Birgitta Carlsson

Innehåll

1 Inledning.....	5
1.1 Syfte med denna kontrollvägledning.....	5
1.2 Beskrivning av kontrollområde.....	5
1.3 Mål med kontrollen.....	6
2 Kontaktfunktioner/ kontaktpersoner.....	6
2.1 Kontaktfunktioner/kontaktpersoner vid Jordbruksverket.....	6
2.2 Information om andra lämpliga kontaktpersoner/myndigheter/organ.....	6
3 Definitioner.....	6
3.1 Offentlig kontroll.....	6
3.2 Operativ kontroll.....	7
3.3 Kontrollvägledning.....	7
3.4 Kontrollobjekt.....	7
3.5 Kontrollpunkter.....	7
3.6 Grundvillkor.....	7
3.7 OV.....	7
3.8 I skick att transporteras.....	8
3.9 Särskild transport.....	9
4 Tillämplig lagstiftning.....	9
4.1 Kort beskrivning av regelverket.....	9
5 Ansvarsfördelning inom kontrollområdet.....	10
5.1 Beskrivning av Jordbruksverkets ansvar.....	10
5.2 Övergripande beskrivning av övriga myndigheters ansvar.....	11
5.3 Ansvarsförhållandet i livsmedelskedjan.....	12
6 Arbetsgången vid OV:s kontroll av djurskydd - innehåll och omfattning.....	12
6.1 lakttagelser på djuren.....	12
6.2 lakttagelser på transportfordon.....	13
6.3 lakttagelser på slakteriet.....	13
7 Kontrollobjekten.....	14
7.1 Kort beskrivning av kontrollobjekten och deras verksamhet.....	14
8 Riskanalys.....	14
9 Hur förbereds den operativa kontrollen?.....	14
9.1 Genomgång av resultatet av riskanalysen.....	14
9.2 Framtagande av checklista/ kontrollprotokoll med kontrollpunkter.....	14
9.3 Möjligheter till samordnad operativ kontroll inom myndigheten/organet.....	15

10	Genomförande av den operativa kontrollen	15
10.1	Föranmälan	15
10.2	Dokumentationskrav	15
11	Hantering av avvikelser som konstateras vid den operativa kontrollen	15
11.1	Kontrollmyndighetens ansvar att följa upp avvikelser	15
11.2	Förelägganden	16
11.3	Sanktionsavgifter	16
11.4	Överprövning av beslut	17
11.5	Relevanta sekretessbestämmelser vid kontroll av djurskydd	17
11.6	Åtalsanmälan.....	18
11.7	Länsstyrelsens hantering av information från OV	18
12	Jordbruksverkets behov av uppföljning.....	19
12.1	Generell beskrivning av behovet och lämplig form för återrapportering	19
13	Avsnitt om kontroll	19
13.1	Djurbedömningar samt dokumentationskontroller	19
13.2	Utrustning och djurtrymmen	23
13.3	Hållande och skötsel	24
13.4	Hantering av djur	25
13.5	Djurens skick, tillsyn, dräktiga djur, nyförlösta djur, svaga och sjuka djur ..	26
13.6	Fixering.....	38
13.7	Bedövning, bedövningsutrustning & centrala parametrar	39
13.8	Avblodning.....	48
13.9	Kontroll av att djuret är dött	49

1 Inledning

Denna vägledning är beslutad av Jordbruksverket och vänder sig i första hand till Livsmedelsverkets officiella veterinärer (OV), men även till personal vid länsstyrelsen som arbetar med djurskyddskontroll. Vägledningen ger en information dels om hur bestämmelser som rör djurskyddet för de djur som kommer in till slakt bör kontrolleras, dels beskriver den hur kontrollresultaten bör hanteras. Den beskriver också hur kontrollresultaten från OV:s samtliga kontroller bör hanteras samt ansvarsfördelningen mellan ansvariga myndigheter. En vägledning är inte juridiskt bindande och Jordbruksverket saknar, utöver beslutade föreskrifter¹, möjlighet att besluta om bindande instruktioner för Livsmedelsverkets och länsstyrelsens kontrollpersonal. Vägledningen beskriver lämpliga sätt att kontrollera efterlevnaden av bestämmelserna. Det kan dock finnas andra kontrollåtgärder som också är lämpliga.

Vägledningen är uppdelad i en allmän del (avsnitt 1–12) och en bedömningsdel (avsnitt 13).

1.1 Syfte med denna kontrollvägledning

- Att underlätta korrekta, proportionerliga och rättssäkra bedömningar genom att beskriva lämpligt sätt att gå tillväga vid kontrollen.
- Att likrikta bedömningar av sådant som kan tyda på brister i djurskyddshänsende som noteras vid OV:s kontroll på slakteri. Dessa inkluderar sådana brister som kan ha uppstått i primärproduktionen eller under transport men som uppmärksammas först när djuren anlänt till slakteriet.
- Att tydliggöra ansvars- och arbetsfördelningen mellan ansvariga kontrollmyndigheter (Jordbruksverket, Livsmedelsverket och länsstyrelsen).
- Att ge stöd vid utbyte av information mellan OV och länsstyrelsen rörande befarade djurskyddsbrister som noteras av OV på slakteri, men som kan ha uppstått under transport eller i primärproduktionen samt hur berörda parter informeras.
- Att ge slakteriföretagare, primärproducent och djurtransportör information om de bedömningar som OV gör och ansvarsfördelningen mellan berörda myndigheter (Jordbruksverket, Livsmedelsverket och Länsstyrelsen).

1.2 Beskrivning av kontrollområde

Vägledningen omfattar djurskyddskontroll på slakteri. Vägledningen kompletteras av Livsmedelsverkets instruktioner.

---

¹ Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2022:13) om offentlig kontroll på djurskyddsområdet, saknr: L 44.

För vägledning och djupare insikt i länsstyrelsens handläggning av djurskyddsärenden rekommenderas Jordbruksverkets vägledning för offentlig djurskyddskontroll². I tillämpliga delar går denna även att använda av OV vid handläggning av djurskyddsärenden. Vidare rekommenderas också Jordbruksverkets vägledning för offentlig djurskyddskontroll, bilaga till checklista-Djurtransporter³.

1.3 Mål med kontrollen

Målen med livsmedelslagstiftningen är att skydda människors och djurs hälsa, värna konsumenternas intressen samt främja handel och fri rörlighet för säkra och hälsosamma livsmedel. Målet med djurskyddskontrollen är att verifiera att tillämpliga delar av djurskyddslagstiftningen, efterlevs. Kontrollen som utförs ska vara likvärdig, riskbaserad, ändamålsenlig och effektiv.

2 Kontaktfunktioner/ kontaktpersoner

2.1 Kontaktfunktioner/kontaktpersoner vid Jordbruksverket

Djurvälfärdsenheten, djurvalfard@jordbruksverket.se

2.2 Information om andra lämpliga kontaktpersoner/myndigheter/organ

Länsstyrelsen i aktuellt län där kontrollobjektet finns.

3 Definitioner

3.1 Offentlig kontroll

Med offentlig kontroll avses den verksamhet som behöriga myndigheter och kontrollorgan eller fysiska personer till vilka kontrolluppgifter har delegerats utför i syfte att kontrollera att aktörer följer tillämpliga regler och myndighetsbeslut. Kontroll av om djur eller varor uppfyller krav i tillämpliga regelverk är också offentlig kontroll. Begreppet offentlig kontroll omfattar även de kontroller som görs i samband med att intyg eller officiella attesteringar utfärdas.

---

² Jordbruksverkets vägledning för offentlig djurskyddskontroll, dnr. 5.2.17-21134/2022.

³ Jordbruksverkets vägledning för offentlig djurskyddskontroll, Bilaga till checklista- Djurtransporter. Dnr: 5.2.17-21134/2022.

3.2 Operativ kontroll

Med operativ kontroll avses de behöriga kontrollmyndigheternas verksamhet med oberoende och självständig granskning av kontrollobjekt. Den operativa kontrollen innebär alltid ett inslag av myndighetsutövning och kräver därför lagstöd. I lagstödet kan operativ kontroll vara beskrivet som tillsyn, offentlig kontroll eller inspektion.

3.3 Kontrollvägledning

Med kontrollvägledning förstås den vägledning eller råd, stöd och samordning som Jordbruksverket enligt lagkrav ska ge kontrollmyndigheten.

Kontrollvägledningen ska genom samordning bidra till en enhetlig och verkningsfull kontroll inom ett kontrollområde och inom de olika sektorerna. Den kan också utifrån ett helhetsperspektiv bidra till att myndigheter i Sverige utför rätt kontroll och rätt omfattning.

3.4 Kontrollobjekt

Kontrollobjekt är den eller det som är föremål för kontroll och kan vara en aktör, ett djur eller en vara.

3.5 Kontrollpunkter

Med kontrollpunkter menas i denna vägledning de olika moment som ingår i den operativa kontrollen.

3.6 Grundvillkor

Med grundvillkor förstås vissa särskilt föreskrivna krav som jordbruksföretag måste uppfylla för att stödbelopp inom ramen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik inte ska reduceras.

3.7 OV

Med OV avses Livsmedelsverkets officiella veterinärer som ansvarar för offentlig kontroll på slakteri.

3.8 I skick att transporteras

När det gäller begreppet i skick att transporteras finns nedan ett utdrag från djurtransportförordningen (EG 1/2005)⁴ bilaga I kapitel I – (Se även 1 kap. 7 § i Jordbruksverkets föreskrifter och allmänna råd om transport av levande djur, L 5⁵)

Djur får endast transporteras om de är i skick för planerad befordran och de skall transporteras under sådana förhållanden att de inte kan skadas eller utsättas för onödigt lidande.

Djur som är skadade eller fysiskt svaga eller sjuka skall inte anses vara i skick att transporteras, särskilt om

- a. de inte kan röra sig själva utan smärta eller inte kan gå utan hjälp,
- b. de har ett allvarligt öppet sår eller framfall,
- c. de är dräktiga och 90 % eller mer av dräktighetstiden redan har gått, eller hondjur som fött den senaste veckan,
- d. de är nyfödda däggdjur och naveln ännu inte är helt läkt,
- e. de är smågrisar under tre veckor, lamm under en vecka eller kalvar under tio dagar, såvida de inte skall transporteras kortare sträcka än 100 km,
- f. de är hundar och katter under åtta veckor om de inte åtföljs av moderdjuret,
- g. de är hjortdjur med basthud.

Sjuka eller skadade djur får dock anses vara i skick att transporteras om

- h. de är lätt skadade eller sjuka och transporten inte orsakar ytterligare lidande; om tveksamhet råder skall veterinär rådfrågas,
- i. de transporteras för de syften som avses i rådets direktiv 86/609/EEG (1) om skadan eller sjukdomen är del av ett forskningsprogram,
- j. de transporteras under översyn av veterinär för eller efter behandling eller diagnos; sådan transport skall dock bara tillåtas om djuren i fråga inte utsätts för onödigt lidande eller dålig behandling,
- k. det är fråga om djur som har genomgått veterinära ingrepp enligt lantbrukspraxis, t.ex. avhorning eller kastrering, förutsatt att såren är fullständigt läkta.

Djur som blir sjuka eller som skadas under transport skall åtskiljas från övriga djur och ges akutvård så snart det är möjligt. De skall få lämplig veterinärbehandling och om nödvändigt nödslaktas eller avlivas på ett sätt som inte orsakar dem onödigt lidande.

---

⁴ Rådets förordning (EG) nr 1/2005 av den 22 december 2004 om skydd av djur under transport och därmed sammanhängande förfaranden och om ändring av direktiven 64/432/EEG och 93/119/EG och förordning (EG) nr 1255/97.

⁵ Statens Jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2019:7) om transport av levande djur, saknr L 5.

Lugnande medel får inte användas på djur som skall transporteras såvida det inte är absolut nödvändigt för att säkerställa djurens välbefinnande, och får i så fall enbart användas under överinseende av veterinär.

Lakterande hondjur av nötkreatur, får och get som inte transporteras med sin avkomma skall mjölkas minst var 12:e timme.

Kraven i punkterna 2 c och 2 d gäller inte för registrerade hästdjur om syftet med transporterna är att förbättra hälsan och välbefinnandet vid födseln, eller för nyfödda föl med deras registrerade ston, under förutsättning att djuren i båda fallen ständigt åtföljas av en skötare som ägnar sig åt dem under transporten.

3.9 Särskild transport

Med särskild transport avses transport av djur som bedöms klara en transport enligt punkt 1, 3a och 4 ovan, när extra förutsättningar ges. Det kan till exempel handla om att djuret transporteras i eget fack med strö som ger en mjuk bädd, djuret inte lastas på eller av via lutande ramp, att transporten inte omfattar flera stopp med lastningar av ytterligare djur och att vägen fram till avlivningen på slakteriet är anpassad och skonsam för djuren. Vid tveksamhet om djurens lämplighet för transport ska råd från veterinär följas.

Transporter av djur kan genomföras av primärproducenten under vissa förutsättningar även om primärproducenten inte är registrerad transportör. En primärproducent får genomföra en transport av sina djur med eget transportmedel då avståndet understiger 50 km från djurens egen anläggning. Transporten ska dock genomföras så att djuren inte riskerar att skadas, eventuell skada förvärras eller att de orsakas onödigt lidande. Djuren ska också vara i skick att transporteras (se artikel 3 i EG 1/2005 och 1 kap. 7 § i L 5), d.v.s. bilagan i djurtransportförordningen ovan är inte undantagen. Även krav på transportmedlet, lastning och avlastning ställs (3 kap. 1 § och 4 kap. 2 § i L 5).

4 Tillämplig lagstiftning

4.1 Kort beskrivning av regelverket

Bestämmelser om offentlig kontroll på slakterier finns i nedanstående författningar.

- Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/625 (förordningen om offentlig kontroll)⁶.

---

⁶ EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS FÖRORDNING (EU) 2017/625 av den 15 mars 2017 om offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet för att säkerställa tillämpningen av livsmedels- och foderlagstiftningen och av bestämmelser om djurs hälsa och djurskydd, växtskydd och växtskyddsmedel samt om ändring av Europaparlamentets och rådets förordningar (EG) nr 999/2001, (EG) nr 396/2005, (EG) nr 1069/2009, (EG) nr

- Kommissionens delegerade förordning (EU) 2019/625 av den 4 mars 2019 om komplettering av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/625 vad gäller krav för införsel till unionen av sändningar av vissa djur och varor avsedda att användas som livsmedel.
- Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2019/627 av den 15 mars 2019 om enhetliga praktiska arrangemang för utförandet av offentlig kontroll av produkter av animaliskt ursprung avsedda att användas som livsmedel, i enlighet med Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/625, och om ändring av kommissionens förordning (EG) nr 2074/2005 vad gäller offentlig kontroll.
- Rådets förordning (EG) nr 1099/2009 av den 24 september 2009 om skydd av djur vid tidpunkten för avlivning.
- Djurskyddslagen (2018:1192)
- Djurskyddsförordningen (2019:66)
- Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2022:13) om offentlig kontroll på djurskyddsområdet, saknr: L 44
- Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2020:22) om slakt och annan avlivning av djur.
- Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2019:7) om transport av levande djur.

5 Ansvarsfördelning inom kontrollområdet

Ansvar för djurskyddskontrollen på slakterier samt transporter som ankommer till slakteriet är fördelat på flera myndigheter.

5.1 Beskrivning av Jordbruksverkets ansvar

Jordbruksverket utövar med stöd av 8 kap. 9 § djurskyddsförordningen offentlig kontroll genom att samordna övriga kontrollmyndigheter och ge stöd, råd och vägledning till dem.

1107/2009, (EU) nr 1151/2012, (EU) nr 652/2014, (EU) 2016/429 och (EU) 2016/2031, rådets förordningar (EG) nr 1/2005 och (EG) nr 1099/2009 och rådets direktiv 98/58/EG, 1999/74/EG, 2007/43/EG, 2008/119/EG och 2008/120/EG och om upphävande av Europaparlamentets och rådets förordningar (EG) nr 854/2004 och (EG) nr 882/2004, rådets direktiv 89/608/EEG, 89/662/EEG, 90/425/EEG, 91/496/EEG, 96/23/EG, 96/93/EG och 97/78/EG samt rådets beslut 92/438/EEG (förordningen om offentlig kontroll) 2008/120/EG och om upphävande av Europaparlamentets och rådets förordningar (EG) nr 854/2004 och (EG) nr 882/2004, rådets direktiv 89/608/EEG, 89/662/EEG, 90/425/EEG, 91/496/EEG, 96/23/EG, 96/93/EG och 97/78/EG samt rådets beslut 92/438/EEG (förordningen om offentlig kontroll)

5.2 Övergripande beskrivning av övriga myndigheters ansvar

Länsstyrelserna är genom 8 kap. 6 § djurskyddsförordningen behöriga myndigheter att utföra offentlig djurskyddskontroll. De har alltså det grundläggande ansvaret för kontroller inom länet, inklusive vid slakterier. Vidare har länsstyrelsen ansvaret att fatta beslut om föreläggande, förbud och rättelse enligt 8 kap. 9 § djurskyddslagen.

Enligt 8 kap. 9 § djurskyddsförordningen är det Livsmedelsverkets officiella veterinärer och de officiella assistenterna vid slakterier som utövar de djurskyddskontroller som föreskrivs i artikel 18 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/625. Vidare ska OV genom inspektion verifiera djurskyddet på slakteri och kan i akuta situationer fatta nödvändiga beslut med stöd av 5 kap. 2 § djurskyddsförordningen.

Länsstyrelsen genomför kontroller i primärproduktionen, på slakterier och av djurtransporter. Vad gäller platsen djuren kommer ifrån är det länsstyrelsen ensam som är kontrollmyndighet för djurskyddet.

Detta innebär att OV bör överlämna information till länsstyrelsen:

- vid beslut eller påpekanden (i kontrollrapport), gentemot slakterier, där bristen inte rättats till vid efterföljande inspektion,
- vid brister som kräver revision av slakteriet, och
- vid brister som upptäcks på transporten. Notera att OV inte bör utföra planerade kontroller av transportfordon, utan endast göra kontroll av transportfordon när misstanke om djurskyddsbrist finns.
- Vid behov kan OV utföra dokumentationskontroller i samband med avlastning av djur på slakteri.
- Vid avsaknad av dokumentation om daglig dödlighet och kumulativ daglig dödlighet (för slaktkyckling >33 kg/m²).
- Vid information i dokumentationen som följer djuren som tyder på allvarliga eller återkommande brister i djurskyddet.
- Om OV gör iakttagelser på djuren som kan tyda på brister i djurskyddet i primärproduktionen och som OV bedömer behöver följas upp bör informationen lämnas vidare till behörig länsstyrelse (se avsnitten 5.3, 11 och 13. Om misstanken kan avstyrkas genom att primärproducenten lämnat med dokumentation eller OV på annat sätt kan avskryva misstanken behöver inte information lämnas vidare till länsstyrelsen (se avsnitt 5.3).

Brister eller misstanke om brister i djurskyddet finns om OV gör bedömningen att någon punkt i respektive bedömningsdel inte är uppfylld.

5.3 Ansvarsförhållandet i livsmedelskedjan

Grundförutsättningar

Ett konstruktivt samarbete mellan alla inblandade parter i kedjan är viktigt för att säkerställa att säkra livsmedel produceras med ett gott djurskydd.

Primärproducenten är första länk i kedjan och har ansvaret för att djur som anmäls till slakt för att bli livsmedel är i skick att transporteras. Vid lastningen är både primärproducenten och transportören/chauffören ansvariga för vilka djur som lastas. Under transporten är det transportören/chauffören som har ansvaret för att transporten går rätt till för att säkerställa ett gott djurskydd. Vid avlastningen är det transportören/chauffören och slakteriet som har ansvaret. Efter avlastningen övergår ansvaret till enbart slakteriet. Det råder ett solidariskt ansvar under transport av djur för att säkerställa att djuren inte utsätts för onödig lidande under transporten.

Vid bedömningarna som OV gör vid sin kontroll, bör det tas med i beräkningen att djur som skickas till slakt kan skilja sig mycket åt beroende på en mängd faktorer. Exempelvis skiljer sig djuren åt i hur de sätter muskler och lagrar fett beroende på ålder, ras och antalet avkommor som de producerat. Dessa aspekter måste vägas in och djuren bör bedömas utifrån sina respektive förutsättningar och kan inte fullt ut jämföras med varandra. Grundkraven för samtliga djur är dock att de ska vara dels ”i skick att transporteras”, dels ”lämpliga som livsmedel”.

6 Arbetsgången vid OV:s kontroll av djurskydd - innehåll och omfattning

6.1 lakttagelser på djuren

OV ska göra en djurskyddsbedömning vid sin kontroll på slakteriet. Till hjälp för bedömningen av djuret finns bedömningsdelen till den här vägledningen (se avsnitt 13). De upptagna djurbedömningarna täcker inte alla tänkbara problem utan består av ett urval av bedömningar som särskilt efterfrågats av OV verksamma vid svenska slakterier. Grunden för när information bör lämnas till länsstyrelsen är när det finns avvikelser i förhållande till punkterna i bedömningsdelen.

Detaljeringsgraden i bedömningsdelen i vägledningen har dock med avsikt begränsats till en rimlig nivå, vilket innebär att OV behöver komplettera beskrivningen av fallen med egna bedömningar. Riktlinjerna i vägledningen används alltså tillsammans med OV:s egen kompetens och erfarenhet samt eventuell medföljande dokumentation från primärproducenten för att komma till en slutsats.

OV bedömer djur som inkommer till slakt vid:

- besiktningen före slakt, inklusive

- kontroll av presenterad information från livsmedelskedjan till exempel medföljande dokumentation från primärproducenten, och
- besiktningen efter slakt.

Om OV, utifrån helheten, gör bedömningen att det finns eller kan finnas brister i djurskyddet (hos primärproducent eller vid transporten) bör information om detta skickas till länsstyrelsen (se avsnitt 11.1), och kopia av den informationen bör normalt också skickas till den som informationen berör (primärproducenten eller transportören)⁷. Detta innebär att information inte behöver skickas till länsstyrelsen om misstänkta brister i djurskyddet kan uteslutas grundat på medföljande dokument (punkt två ovan). Ett sådant dokument kan exempelvis vara en djurskyddsdeklaration, en journalanteckning, dräktighetsundersökning eller liknande, intygad av besättningsveterinär eller annan rådgivare. Det är livsmedelsföretagaren (slakteriet) som ska presentera sådan information för OV. Vidare behöver inte information skickas till länsstyrelsen om misstänkta djurskyddsbrister kan avskrivas genom annan tillförlitlig information som OV har. Det är OV som utifrån helheten avgör om information behöver skickas till länsstyrelsen eller inte.

6.2 lakttagelser på transportfordon

OV bör inte generellt göra några planerade djurskyddskontroller av transportfordonet utan sådana bör endast göras då det finns en misstanke om en brist på fordonet.⁸ Färska sårskador på djuren kan vara tecken som kan motivera en kontroll av fordonets skick och djurutrymmen (utformning, djurbeläggning etc.).

6.3 lakttagelser på slakteriet

Planerade och händelsestyrda djurskyddskontroller som OV genomför på slakteriet omfattar inspektioner av djurens skick vid ankomst/avlastning, hantering av djur, utrustning och djurutrymmen, hållande och skötsel av djur, bedövning samt slakt och avlivning. Om det vid kontroll bedöms finnas brister i djurskyddet på slakteriet bör OV i första hand göra påpekanden (via kontrollrapporter) till slakteriet om vilken brist som föreligger och sedan följa upp att rättelse sker. I akuta fall kan OV fatta beslut med stöd av 5 kap. 2 § djurskyddsförordningen vilket innebär att slakten avbryts och förbjuds, djur avlivas omedelbart eller att andra åtgärder vidtas som krävs från djurskyddssynpunkt. Om det krävs en revision av slakteriet eller bristen inte åtgärdats vid en uppföljande kontroll bör information lämnas till länsstyrelsen för vidare handläggning av ärendet. I normalfallet bör information, att så skett, lämnas till den som berörs (slakteriet).

---

⁷ (EU) 2019/627, artikel 44

⁸ (EU) 2019/627, artikel 44

Vid allvarliga brister, oavsett om de härrör från primärproduktionen, slakteriet eller transporten, kan också en åtalsanmälan komma i fråga (se avsnitt 11.6).

7 Kontrollobjekten

7.1 Kort beskrivning av kontrollobjekten och deras verksamhet

Kontrollobjekten är alla slakteriföretag i Sverige där det finns krav på närvaro av en officiell veterinär. Denna vägledning riktar sig i första hand till kontrollen som de officiella veterinärerna utför. Den officiella veterinären är fysiskt närvarande på slakteriföretagen de dagar då slakt förekommer.

Länsstyrelsen utför riskbaserade djurskyddskontroller, revisioner och kontroller efter inkomna anmälningar/informationer på slakteriföretagen.

8 Riskanalys

Den operativa kontrollen bör grundas på riskanalys. Riskanalys skapar förutsättningar för en verkningsfull operativ kontroll med god kvalitet. Därför bör all operativ kontroll grundas på en dokumenterad och fastställd riskanalys. Den operativa kontrollen är således riskbaserad vilket betyder att kontrollfrekvens och kontrollens omfattning beror på riskens storlek.

Ett viktigt underlag för riskanalys är resultat av tidigare kontroller.

9 Hur förbereds den operativa kontrollen?

9.1 Genomgång av resultatet av riskanalysen

Den operativa kontrollmyndigheten bör årligen upprätta en plan för den operativa kontrollen. Vid upprättandet av denna plan bör hänsyn tas till resultatet av genomförd riskanalys. Samverkan bör ske med övriga kontrollmyndigheter (Länsstyrelsen och Jordbruksverket). Med utgångspunkt i riskanalysen beslutar sedan den operativa myndigheten hur kontrollerna ska prioriteras och genomföras.

9.2 Framtagande av checklista/ kontrollprotokoll med kontrollpunkter

Den operativa kontrollen bör baseras på en dokumenterad och fastställd checklista/kontrollprotokoll. Denna checklista/kontrollprotokoll ska i så fall utarbetas med tillämplig lagstiftning, kontrollvägledning och resultatet av genomförd riskanalys som grund.

9.3 Möjligheter till samordnad operativ kontroll inom myndigheten/organet

En viktig målsättning för all operativ kontroll är att den administrativa bördan för kontrollobjekten ska vara så liten som möjligt. Den operativa kontrollen ska genomföras effektivt men om möjligt anpassas så den inte i onödan påverkar företagets verksamhet negativt eller lägger onödig administrativ börda på företaget.

10 Genomförande av den operativa kontrollen

10.1 Föranmälan

I normalfallet ej tillämpbar för OV.

10.2 Dokumentationskrav

Resultat och fynd från kontroller ska dokumenteras. I övrigt bör det som framkommer vid de kontroller/revisioner som officiell veterinär utför förmedlas vidare till länsstyrelsen.

11 Hantering av avvikelser som konstateras vid den operativa kontrollen

11.1 Kontrollmyndighetens ansvar att följa upp avvikelser

Kontrollmyndigheten har ansvar för att följa upp att avvikelser som konstateras i kontrollen åtgärdas av verksamhetsutövaren. Om avvikelser påvisas i den operativa kontrollen krävs en uppföljning.

Information till länsstyrelsen

Det är viktigt att informationen till länsstyrelsen innehåller all relevant information som behövs för den fortsatta handläggningen och prioriteringen av ärendet. Innehållet ska vara lätt att förstå och tydligt i vad som menas. Veterinärmedicinska begrepp som används i handlingar ska vara lättbegripliga eller förklaras.

Den första åtgärden länsstyrelsen har att ta ställning till när information skickas in är om det finns ett behov av att kontrollera på plats, och i så fall hur detta bör prioriteras. Det är därför viktigt att OV anger all relevant information i ärendet samt vilken bedömning som gjorts.

OV bör fylla i Livsmedelsverkets mall för information till länsstyrelsen komplett när information skickas till länsstyrelsen. Nedanstående punkter är riktlinjer för vilka delar som bör finnas med under rubriken ”Beskrivning” i mallen. För vissa punkter kan det saknas information.

- **Problemets allvar och varaktighet.**
  - Gör beskrivningen så konkret och objektiv som möjligt. Var noga med att ange antal och mängder som du sett (exempelvis hur många skadade av totala antalet djur från en producent alternativt transport). Ta med relevanta iakttagelser från såväl besiktningen före som efter slakt.
  - Försök göra en bedömning/uppskattning av lidandets eller bristens allvarlighet och varaktighet.
  - Om möjligt beskriv vad du tror djurskyddsbristen kan ha berott på.
  - Bifogas bilder, välj de bilder som tydligt visar bristen för att begränsa mängden bilder. Förtydliga gärna med linjal eller liknande för att ge proportioner. Tänk på belysning och skuggor för att få tydliga bilder.
  - Bilägg också information från livsmedelskedjan om sådan finns.
- **Information som länsstyrelsen behöver för att prioritera.**
  - Kan bristen vara pågående i besättningen? Kan andra djur beröras?
  - Gör du bedömningen att länsstyrelsen behöver agera snabbt utifrån din information eller att den snarare utgör underlag för planering av framtida kontroller? I de fall misstanke finns om allvarliga djurskyddsproblem i primärproduktionen bör länsstyrelsen kontaktas omgående per telefon.
- **När eller var djurskyddsbristen kan ha uppstått.**
  - Ange om möjligt om du bedömer att skadan uppstått i besättningen, under transport eller på slakteri.
- **Vilka åtgärder som redan har vidtagits.**
  - Har du påpekat bristen tidigare eller tagit något beslut med stöd av 5 kap. 2 § djurskyddsförordningen?

Information till primärproducent, transportör och slakteri

Den informationen som går till länsstyrelsen från OV, bör i normalfallet också lämnas till berörd djurhållare (primärproducenten, transportören eller slakteriet).

11.2 Förelägganden

Förelägganden bör tillämpas i de fall brister uppdagats som är av sådant slag att verksamheten inte visar vilja att vidta nödvändiga åtgärder och då brister inte är åtgärdade vid ett förnyat besök. Föreläggande bör också tillämpas i de fall allvarligare brister uppdagats.

11.3 Sanktionsavgifter

Officiell veterinär uppmärksammar brister och meddelar länsstyrelsen dessa. Länsstyrelsen har möjlighet att utfärda sanktionsavgifter enligt stycket nedan.

Det finns sanktionsavgifter som får appliceras vid brister i kompetensbevisen för slakt och avlivning, kompetensbevis för transport samt övrig erforderlig dokumentation. Detta framgår i 10 kap. 6 a § Djurskyddslagen:

6 a § Regeringen får meddela föreskrifter om att en sanktionsavgift ska betalas av den som

- bryter mot bestämmelser i rådets förordning (EG) nr 1/2005 av den 22 december 2004 om skydd av djur under transport och därmed sammanhängande förfaranden och om ändring av direktiven 64/432/EEG och 93/119/EG och förordning (EG) nr 1255/97 om
  - a. transporthandlingar,
  - b. tillstånd,
  - c. intyg,
  - d. kompetensbevis,
  - e. att utse en fysisk person att ansvara för transporten,
  - f. tillgång till vissa uppgifter,
  - g. anmälan om förändringar i förhållande till tillstånd som meddelats för en transportör,
  - h. krav på navigeringssystem och bevarande och tillhandahållande av uppgifter från ett sådant system, och
  - i. krav på godkännande av transportmedel,
- bryter mot bestämmelser om kompetensbevis, skyldighet att meddela den behöriga myndigheten om att djur ska avlivas och att utse djurskyddsansvarig i rådets förordning (EG) nr 1099/2009 av den 24 september 2009 om skydd av djur vid tidpunkten för avlivning.

11.4 Överprövning av beslut

Länsstyrelsens och Livsmedelsverkets beslut kan överklagas till allmän förvaltningsdomstol, detta framgår av 11 kap. 2 § djurskyddslagen.

11.5 Relevanta sekretessbestämmelser vid kontroll av djurskydd

Beslut i djurskyddsärenden är undantagna sekretess och ska således lämnas ut. Vid begäran av övriga allmänna handlingar rörande djurskyddskontroll kan sekretess tillämpas med stöd av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, samt offentlighets- och sekretessförordningen (2009:641), OSF. Det är främst 30 kap. 23 § första stycket 1 OSL som är tillämplig tillsammans med 9 § OSF samt p. 30 i bilagan till OSF. Då nämnda sekretessföreskrifter syftar till att skydda enskilda affärs- och driftsförhållanden bör dock inte primärproducenten, transportören eller

slakteriet anses vara föremål för sekretessen, utan i de flesta fall kunna ta del av handlingar i sitt ärende.

Det finns dock ytterligare bestämmelser i EU-förordning⁹ gällande offentlig kontroll av livsmedel. Primärproducenten omnämns specifikt i dessa bestämmelser, varför sekretess i ärendet kan hävdas gentemot denne om det är fråga om förundersökningssekretess enligt 18 kap. 3 § i OSL. I de flesta fall är hävdande av sekretess troligen relativt begränsad när information lämnas från OV till länsstyrelsen, eftersom en sådan information oftast gäller sådant som inte kan påverkas i efterhand. Alltså har primärproducenten mycket begränsade möjligheter att påverka åklagarens bedömning att inleda en förundersökning.

11.6 Åtalsanmälan

I det här sammanhanget är huvudregeln att åtalsanmälan ska göras av den som är närmast observationen. Detta betyder att OV bör göra åtalsanmälan då djurskyddsbrott misstänks och ingen ytterligare information krävs. Om det däremot krävs ytterligare information kring ärendet, så som besök hos primärproducenten eller liknande så bör ärendet överlämnas till länsstyrelsen. Länsstyrelsen gör sedan en egen bedömning om vidare handläggning av ärendet. Det är alltså primärt alltid OV som gör en åtalsanmälan i uppenbara fall, vilket innebär att länsstyrelsen i normalfallet aldrig ska behöva ”skicka vidare” inkommen information från OV till åklagare utan att lägga till egen information (från utfört kontrollbesök eller tidigare sparad information som kompletterar åtalsanmälan).

Länsstyrelsen bör alltid få en kopia av en åtalsanmälan som är gjord av OV, då sådan information direkt berör deras kontrollobjekt inom samma kontrollområde. Även den som är direkt berörd det vill säga primärproducenten, slakteriet eller transportören bör kunna informeras om inte förundersökningssekretess råder, se avsnitt 7.

Det är viktigt att åtalsanmälan är så utförlig och detaljerad som möjligt (faktabaserad och opartisk). Det är till exempel viktigt med en korrekt laghänvisning. Beskrivning av vad som observerats, de bedömningar som gjorts och vad som ligger till grund för dessa bedömningar (mätvärden, utseende, skador, bilder etc.) bör också finnas med.

11.7 Länsstyrelsens hantering av information från OV

När länsstyrelsen får information från OV, bör en riskvärdering av informationen göras. Informationen kan röra mer eller mindre allvarliga och akuta djurskyddsbrister och länsstyrelsens vidare handläggning avgörs utifrån innehållet.

---

⁹ (EU) 2019/627, artikel 39

Informationen kan användas som en del av länsstyrelsens underlag för prioritering bland djurskyddskontrollobjekten. Som tidigare nämnts bör länsstyrelsen, i normalfallet, inte göra en åtalsanmälan enbart med stöd av det underlag som inkommer från OV.

12 Jordbruksverkets behov av uppföljning

12.1 Generell beskrivning av behovet och lämplig form för återrapportering

Jordbruksverket har en samordnande roll och är övergripande central kontrollmyndighet för länsstyrelserna. Livsmedelsverket och länsstyrelserna skickar in kontrollresultat som sammanställs i den årliga djurskyddsrapporten.

13 Avsnitt om kontroll

13.1 Djurbedömningar samt dokumentationskontroller

Mottagningskontroll

Kontrollen bör omfatta:

- Att slakteriet gör en bedömning av samtliga djur vid ankomst till slakteri.
- Att om djur bedöms som sjuka eller skadade omedelbart ses till och att de får vård eller avlivas.
- Att djur som inte bedöms lämpliga att flytta avlivas vid ankomsten.
- Att djur som inte ska stallas upp slaktas utan dröjsmål. Djur som hålls i containrar/lådor förs direkt till slakt om de inte kan erbjudas uppstallning.

Vägledning

Den djurskyddsansvarige eller en person som rapporterar direkt till denne ska vid ankomst systematiskt bedöma varje djuromgång från djurskyddssynpunkt syftande till att korrekta prioriteringar görs, bland annat genom att avgöra vilka djur som har särskilda välfärdsbehov och vilka åtgärder som ska vidtas i sådana fall. Djuren ska lastas av så snabbt som möjligt efter ankomsten till slakteriet och därefter slaktas utan onödigt dröjsmål. Däggdjur, utom kaniner och harar, som inte direkt vid ankomsten förs till slaktplatsen ska stallas upp. Med utan dröjsmål menas inom någon enstaka timma. Närmiljö, djurmiljö, väderlek, djurkategorier och det aktuella slakteriets förutsättningar har betydelse för hur skyndsamt djuren behöver föras till slakt eller stallas upp.

Dokumenterad daglig dödlighet och kumulativ daglig dödlighet (för slaktkyckling >33 kg/m²)

Kontrollen bör omfatta:

- Att uppgifterna om flockens dagliga dödlighet och kumulativa dagliga dödlighet har rapporterats och bifogats.
- Att uppgifter om vilken ras eller hybrid kycklingarna tillhör finns angivet.
- Att uppgifterna bedöms trovärdiga och relevanta med hänsyn till antalet döda kycklingar vid ankomst till slakteriet och antal slaktade kycklingar.
- Att uppgifterna inte tyder på brister i djurskyddet under uppfödningen.

Vägledning

Enligt 3 kap. 3§ Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2019:23) om fjäderfåhållning inom lantbruket m.m. ska vid beläggningsgrader som överstiger 33 kg/m² dokumentation med uppgifter om den dagliga dödligheten, den kumulativa dagliga dödligheten samt vilken hybrid eller ras kycklingarna tillhör åtfölja flocken till slakteriet. Kumulativ daglig dödlighet är summan av den dagliga dödligheten. Kravet är direkt införlivat från RÅDETS DIREKTIV 2007/43/EG om fastställande av minimiregler för skydd av slaktkycklingar och lyder:

Vid beläggningsgrader som överstiger 33 kg/m² skall den dokumentation som åtföljer flocken inbegripa den dagliga dödligheten och den kumulativa dagliga dödligheten, beräknade av ägaren eller djurhållaren, samt vilken hybrid eller ras kycklingarna tillhör. Under överinseende av den officiella veterinären skall dessa uppgifter liksom antalet vid ankomsten döda kycklingar registreras, med uppgift om anläggning och stall inom anläggningen. Det skall kontrolleras huruvida uppgifterna och den kumulativa dagliga dödligheten är trovärdiga med hänsyn till antalet slaktade kycklingar och antalet vid ankomsten till slakteriet döda kycklingar.

Uppgifter om daglig dödlighet består av både de djur som påträffats döda och de som gallrats ut av olika orsaker. Dödligheten i en flock kan bero på många olika faktorer; att kycklingarna är svaga vid leverans från kläckeriet, medfödda defekter, sjukdomar, foder- eller vattenstörning, tekniska haverier m.m.

Under den första veckan av uppfödningen är dödligheten ofta något förhöjd då kycklingar som är små eller visar någon defekt gallras bort. De kycklingar som inte kommer igång att äta och dricka dör ofta 4–5 dagar efter kläckning då gulesäcken är förbrukad. Hög dödlighet den första veckan beror ofta på unga föräldradjur som ger något mindre och svagare kycklingar, något som har inträffat på kläckeriet eller

transporten som gjort att kycklingen haft en utdragen kläckning eller blivit nerkyld innan den sattes in i stallet.

En tydlig ökning av dödligheten efter den första veckan bör följas upp då det kan tyda på brister i uppfödningen. Ökningen kan dock ofta förklaras av någon särskild händelse som till exempel ett sjukdomsutbrott, en foderstörning eller enskild incident som ett tekniskt haveri.

Vid normal produktion ligger medelvärdet för den första veckans dödlighet på ca 1.2 procent och totalt under hela produktionsperioden på ca 3,5-4 procent¹⁰.

Ett riktvärde för hög dödlighet **Kt**, ($Kt = 1 + 0,12 \times t$) där t är antalet dagar då slaktskycklingar i den berörda flocken funnits i uppfödningssavdelningen, kan användas som ett hjälpmedel för att få en bild av den kumulativa dödligheten i flocken och sedan användas som ett underlag i bedömningen av behovet av utredning och återkoppling.

Vid avsaknad av erforderlig dokumentation eller vid hög kumulativ dödlighet som sammanvägt med övrig information om flocken tyder på allvarliga eller återkommande brister i djurskyddet ska den officiella veterinären vidarebefordra uppgifterna från kontrollen till ägaren eller djurhållaren samt till den behöriga myndigheten i enlighet med kapitel 5.2 och kapitel 11.1.

Upptäckt av döda djur vid ankomst (fjäderfä)

Kontrollen bör omfatta:

- Hur stor andel av djuren, som dött under transporten och uppställning, (oavsett dödsorsak).
- Orsaken till dödligheten, när den är märkbart förhöjd, eller vid fynd av konkreta djurskyddsbrister.

Vägledning

Fjäderfän döda vid ankomst Dead On Arrival (DOA) innefattar djur som dör mellan infångning före lastning och bedövning på slakteriet. Detta innebär att självdöda fåglar i detta sammanhang omfattar även dödlighet som inträffat i väntan på transport samt under uppställningen på slakteriet.

OV bör undersöka saken närmare när dödligheten i en transportbil, en del av en transport, en grupp som slaktats en dag eller en grupp som helhet är märkbart förhöjd. Då döda djur kan ses redan vid avlastningen av lådor/containrar bör OV inte vänta på slutsiffrorna för att göra denna fördjupade undersökning. Ökad

---

¹⁰ Enligt nationell statistik från Svensk Fågel, 2024

dödlighet hos fjäderfä är ett tecken som förekommer vid i stort sett all sjuklighet och andra påfrestningar. När detta iaktas i samband med transport och slakt är det därför rimligt att samla in mer information om de döda fåglarna, och om möjligt fastställa orsaken till att de dött. Obduktion av ett urval av fåglar kan då vara nödvändigt.

Att enstaka djur dött under transporten kan bero på andra faktorer och inte alltid ha sin grund i djurskyddsbrister under lastning, transport eller väntetid på slakteri. Dödsorsaken kan behöva fastställas med obduktion). All dödlighet där det finns skäl att anta att djurskyddslagstiftningen inte följts, bör dock undersökas. Kontrollen bör då om möjligt omfatta: eventuella skador, som kan tyda på att fåglarna inte infångats och/eller lastats korrekt, beläggningsgraden i transportmodulerna (överbeläggning), väntetiden på slakteriet eller den totala tiden utan tillgång till vatten och foder, otillfredsställande termisk komfort – t.ex. kalla/våta fåglar, bristfälligt anpassad ventilation under transport eller uppställning (fåglar med hypo- eller hypertermi), förekomst av skador eller övrigt som tyder på brister i handhavande/framförande av fordonet och annat, se i övrigt nedan.

OV bör informera länsstyrelsen när andelen självdöda fåglar i en grupp är 1 procent eller mer. Om konkreta djurskyddsbrister som kan antas ha orsakat dödligheten upptäcks, bör OV informera länsstyrelsen, oavsett hur stor dödligheten är. Likaså om djurskyddsbrister misstänks men OV inte har tillräckligt med information för att bedöma dem. Om dödligheten är mycket hög och djurskyddsbrott misstänks kan åtalsanmälan vara aktuell. Det kan vara lämpligt att OV utöver information som skickas direkt vid gjorda fynd skickar uppgifter om all eventuell dödlighet till länsstyrelsen, t. ex. månadsvis eller annan tidsperiod efter överenskommelse med länsstyrelsen.

Förhöjd dödlighet oavsett nivå och andra fynd, bör föranleda en fördjupad undersökning/kontroll om det inte är uppenbart vad dödligheten beror på. I dessa fall kan det vara lämpligt att beskriva på vilket sätt bedömning gjorts angående:

- Flockens hälsostatus före transport, d.v.s. om djuren varit friska och i gott skick-t.ex. bra befjädrade-innan lastning påbörjats-eller om det finns tecken som tyder på att uppfödaren inte säkerställt att sjuka eller skadade djur plockats undan och avlivats före transport.
- Djurens ras,-hybrid och ålder.
- Eventuella skador som tyder på brister i hanteringen av djuren vid lastning, varsam hantering av djuren, korrekt bandhastighet på eventuell lastmaskin, o.s.v.
- Omgivningstemperatur före och under lastning, transport och uppställning på slakteri-och även luftfuktigheten under samma period.
- Typ av transportmoduler och beläggningsgraden i transportmodulerna.

- Transporttidpunkt,-dag/natt.
- Typ av transportfordon-och då i synnerhet om ventilationen på fordonet är otillfredsställande, se avsnittet om termisk komfort nedan.
- Transporttid, hur länge djuren transporterats.
- Uppstallningstid, hur länge djuren varit uppstallade på slakteriet.

Temperatur och ventilation

Kontrollen bör omfatta:

- Att temperaturen och fuktigheten är anpassad till djuren och deras termiska komfort.
- Att fordonen har fungerande ventilation och vid behov fungerande fläktar.
- Att beläggningsgraden är anpassad till rådande utetemperatur.

Vägledning

För att säkerställa djurens termiska komfort vid transport-är det viktigt att de skyddas mot såväl värme som kyla. Det är därför viktigt att känna till de kritiska punkterna i ett mekaniskt ventilerat fordon. Det får inte bli för varmt i fordonet och då fram för allt längst fram i fordonet-där luftströmmarna vanligen är minst. Det får inte heller bli för kallt vid luftinsläppen längst bak. Det är extremt viktigt att ha en fungerande ventilationen i fordon för att föra bort den värme och fuktighet som djuren producerar. Då naturligt ventilerade fordon eller mekaniskt ventilerade fordon utan påslagna fläktar står still är luftgenomströmningen i fordonet minimal. Slaktkycklingar och grisar producerar mycket värme, värphöns som transporteras till slakt producerar inte lika mycket värme, vilket kan ge problem vintertid och då djuren är dåligt befjädrade. Värmen tenderar att stiga uppåt till de övre delarna av fordonet där temperaturen vid varm väderlek kan bli mycket hög.

13.2 Utrustning och djurutrymmen

Kontrollen bör omfatta:

- Att temperaturen och luftfuktigheten är anpassad till djuren och deras termiska komfort och att ventilationen i djurutrymmena är god.
- Att slakteri har stallutrymmen i tillräcklig utsträckning.
- Att gällande utrymmeskrav uppfylls, observera att måtten i föreskrifterna är maxbeläggning och att djurens vikt behöver uppskattas för att säkerställa att djuren har erforderligt med utrymme. Vid behov ska beläggningsgraden minskas för att säkerställa ett gott djurskydd och en god djurmiljö.
- Utrymmen och utrustning på slakterier ska vara lätta att rengöra och desinficera. Golven ska vara halkfria, väl dränerade eller försedda med tillräcklig mängd strömaterial.

- Att djurgrupperna har en lämplig samansättning.

Vägledning

För beläggningsgrad ska detta finnas boxkort med högsta beläggningsgrad per box vid dag och nattuppstallning. Övrig information om slakteriets uppställningsrutiner ska framgå av företagets standardrutiner.

För att beräkna djurens levandevikt kan slaktad vikt på gris divideras med 0.76 för att få ca levande vikt (tex 90 kg slaktad vikt /0,76 ger en ca levandevikt på 118 kg). På nötkreatur¹¹ divideras slaktvikten med 0.50-0.55 beroende på ras och djurkategori.

Om ventilationen är undermålig eller djurtätheten hög blir resultatet ofta en för hög luftfuktighet med kondensproblematik, fuktiga strömedel, förhöjda koldioxid – och ammoniakvärden i stalluften m.m. som följd

Underlagen i boxar ska säkerställa en god stå och liggkomfort och en god boxhygien ska kunna upprätthållas under hela uppställningsperioden. Liggplatser ska vara försedda med strömateriale eller vara utformade på ett sätt som erbjuder motsvarande komfort och erbjuda en torr och ren liggplats.

13.3 Hållande och skötsel

Kontrollen bör omfatta:

- Att boxmiljön medför att djuren kan ha en torr och ren liggplats.
- Att det finns tillräckligt med drickplatser.
- Att djuren vid nattuppstallning erbjuds foder av lämplig struktur och mängd.

Vägledning

Underlagen i boxar ska säkerställa en god stå och liggkomfort och en god boxhygien ska kunna upprätthållas under hela uppställningsperioden. Liggplatser ska vara försedda med strömateriale eller vara utformade på ett sätt som erbjuder motsvarande komfort och erbjuda en torr och ren liggplats.

På uppställnings-platserna ska det finnas ett tillräckligt antal drickplatser. Djuren ska vara vana vid utfodrings- och vattensystem och utan svårighet kunna äta och dricka. Vattenbehållarna, hoarna och vattennioplarna ska placeras på

---

¹¹ slaktutbyte_-_nagot_att_rakna_med.pdf (gardochdjurhalsan.se)

uppställningsplatserna så, att de inte utgör en fara för djuren och att avföring och urin inte smutsar ned dricksvattnet.

Om den sammanlagda tiden för transport inklusive lastning till uppställning på slakteriet överstiger tolv timmar ska djuren utfodras med foder som är lämpligt för djurarten och i tillräcklig mängd. Idisslare, kanin och häst ska förses med stråfoder.

13.4 Hantering av djur

Kontrollen bör omfatta:

- Att drivning sker utan slag, användning av regelmässiga skrik eller andra höga skarpa ljud.
- Att paddlar och drivskiva inte används på ett otillåtet sätt.
- Att elektrisk pådrivare endast används i undantagsfall och bara på vuxna nötkreatur och vuxna grisar. Användning på övriga djurslag är inte tillåten.
- Om elektrisk pådrivare används får endast enstaka impulser av högst en sekunds varaktighet ges, att de endast ges på bakkelsmuskulaturen och att djuren som får impulsen har fri väg framåt.
- Att stiften på elektriska pådrivare är avrundade.
- Att huden på grisar är fri från märken av elektrisk pådrivare (konstateras efter slakt).
- Att slaktkroppen är fri från blödningar och andra skador (exempelvis blödningar eller bruten svans) uppkomna från otillåten drivning.
- Att djuren grupperats så att de inte riskerar att stressa eller skada varandra.
- Att djur av olika storlekskategorier, ålder, kön, hornbärande med icke hornbärande djur vid behov hålls åtskilda.

Vägledning

Personal som driver djur ska hålla sig snett bakom djuren för att underlätta drivningen. Djur får inte agas, lyftas eller dras i huvudet, horn, öron, ben, svans, hud, päls eller hanteras på annat sätt som kan orsaka dem smärta eller lidande i samband med transporten. Användning av elektrisk pådrivare bör ske mycket restriktivt. Uttrycket ”endast i undantagsfall” i föreskrifterna bör tolkas som att elektrisk pådrivare används med stor försiktighet som en sista utväg om inte drivskiva eller annat hjälpmedel fungerar. Det finns i lagstiftningen ingen angiven högsta tillåtna andel av djuren som elektrisk pådrivare får användas på. Som en tumregel kan konstateras att om elektrisk pådrivare i genomsnitt används på mer än 10 % av djuren är detta inte i enlighet med lagstiftningen då användningen bör ligga betydligt lägre än så. Elektrisk pådrivare ska aldrig användas som redskap för att aktivt och systematiskt driva på djuren. El-stötarna får inte upprepas om djuret inte reagerar på dem genom att röra sig framåt. Det är endast tillåtet att använda

elektrisk pådrivare på vuxna djur. Nötkreatur anses normalt vara vuxna från och med 16 månader. Grisar betraktas normalt som vuxna från och med de är 9 månader. Slaktgrisar ska normalt inte betraktas som vuxna grisar. Elektrisk pådrivare får inte användas av primärproducenten.

Djur som kan förväntas vara aggressiva mot varandra, djur av olika art och djur från olika besättningar ska hållas åtskilda. Etablerade djurgrupper ska hållas samman och inte blandas under drivning och uppstallning om det kan leda till onödig stress och obehag för djuren. Omflyttning av djur inför övernattning ska undvikas.

Om djur i en etablerad grupp uppvisar aggressivitet, stress eller betäckningsbeteende, ska etablerade djurgrupper omgrupperas. Hornbärande och hornlösa renar behöver dock inte hållas åtskilda.

13.5 Djurens skick, tillsyn, dräktiga djur, nyförlösta djur, svaga och sjuka djur

Hull

Kontrollen bör omfatta:

- Att allmäntillståndet är opåverkat
- Att djuret inte har kraftig fetma eller är mycket kraftigt avmagrat
- Att djuret inte är utmärglat.

Vägledning

Hullbedömning efter slakt baseras på en visuell uppskattning av förekomst av muskelatrofi, fett på kroppen och fettdepåer inne i kroppen runt organen. Att djur är magra kan ha andra orsaker än djurskyddsproblem t.ex. tidigare sjukdom, handjur efter betäckningssäsong, hondjur efter avvänjning, unga ej slaktmogna djur och äldre djur. Magra djur med gott allmäntillstånd behöver alltså inte alltid vara ett djurskyddsproblem men kan vara det, beroende på avmagringsgrad och orsak.

Utmärgling

Begreppet ”utmärgling” kan bara användas när djuret undersökts efter slakten eftersom det främst anses vara en patologisk-anatomisk diagnos. Ett utmärglat djur har ingen synlig fettväv och de fettdepåer som normalt finns på hjärtat och i benmärgen är obefintliga och har blivit till en gelatinartad vävnad (serös atrofi).

Vid de fall där information skickas till länsstyrelsen bör följande punkter noteras:

- Djurets allmäntillstånd.
- Hur många djur som är avmagrade från samma besättning.

- Grad av avmagring och om djuret är utmärslat.
- Om det finns uppgifter - hur ofta det förekommer avmagrade djur från samma besättning/djurägare med liknande problem tidigare.
- Djurets rastillhörighet och ålder, storlek i förhållande till förväntad storlek vid aktuell ålder.
- Ev. laktationsstatus och dräktighetsstadium.
- Slaktvikt, klassning
- Tecken på sjukdom eller andra observerade förklaringar till avmagringen.

Hullbedömning av nötkreatur

Hullet bedöms på nötkreatur genom att titta på skelettstrukturer och muskulatur enligt följande:

- ryggkotorna och deras utskott samt området under sidoutskotten,
- höft- och bärbensknölar,
- området mellan höftknölar och mellan höft- och bärbensknölar,
- utrymmet mellan svansfäste och bärbensknölar.

Vid hullbedömningen bedöms fettansättningen främst vid ländryggen, men hänsyn tas också till området kring svansrot och bärbensknölar. I bedömningen ska hänsyn tas till ras, ålder och kön samt andra faktorer som påverkar hullet (se vidare avsnitt 5.1).

Hull bedöms enligt följande:

Normalhull:

Bedömning av levande djur: Jämn längs ryggen, revbenen syns och känns vid tryck men de ska inte ligga direkt under huden, d.v.s. det finns muskelvävnad mellan huden och revbenen. Fettet runt svansroten börjar kännas ”svampigt”.

Jämn/platt/rak rygg. Manken verkar rundad över tagguskotten. Hals och bog övergår mjukt i resten av kroppen.

Lindrigt till måttligt avmagrat:

Bedömning av levande djur: Begränsad mängd muskelvävnad. Kotorna längs rygglinjen är framträdande. Djuret är tunt. Individuella kotor kan kännas, men är inte lika skarpa som hos magra djur. De korta revbenen kan utskiljas individuellt vid beröring, och känns relativt vassa. Individuella revben kan urskiljas visuellt.

Bedömning vid köttbesiktning: Fett kring hjärtat och i bäcken. Fett saknas eller förekommer sparsamt på övriga kroppen.

Kraftigt avmagrat:

Bedömning av levande djur: Hela kroppen är extremt tunn och skelettstrukturer är synliga och skarpa vid beröring. Pälsen kan vara matt och tufsigt. Djupa hålrum runt svansfästet. Ingen fettvävnad känns. Bäckben, revben och övriga utstickande skelettdelar kan lätt palperas.

Bedömning vid köttbesiktning: Mycket begränsad muskelvävnad. Det finns fett runt hjärtats kranskärl och lite fett i bäcken men saknas i övrigt på kroppen eller förekommer mycket sparsamt. Fettdepåer runt hjärtats kranskärl och benmärgen är inte gelatinartade.

Mycket kraftigt avmagrat/utmärglat:

Bedömning av levande djur: Inget fett eller muskler kan kännas. Hela kroppen är extremt tunn och alla skelettstrukturer är synliga och mycket skarpa.

Bedömning vid köttbesiktning: Mycket begränsad muskelvävnad (kraftig muskelatrofi). Fettdepåer runt hjärtats kranskärl och benmärgen är gelatinartad. Ingen synlig fettväv på slaktkroppen.

Hullbedömning av får och lamm

Vid levandedjurbesiktningen av får och lamm är det oftast svårt att göra en hullbedömning på det levande djuret. Ullen gör att det är svårt att med blotta ögat avgöra djurets hullstatus, man bör därför känna på djuren. Detta kräver oftast att man går in i boxen till djuren vilket kan orsaka stress för djuren, kräver assistans, tar lång tid och utsätter djur och personal för onödiga risker. Den faktiska hullstatusen framgår vid köttbesiktningen.

Samma hullskala används oavsett ras vid hullbedömning av får. Det kan dock vara stor skillnad i muskelform/fyllnad mellan olika raser, ex mellan mjölk- och köttras. Höjden på tornutskottet varierar också mellan individer och olika raser.

Hullskalan normalhull till mycket kraftigt avmagrad används på slakteriet vid besiktningen postmortem. I vägledningen finns även bedömningar som kan göras på levande djur, detta främst för att ge primärproducent och transportör en vägledning till vilka djur som kan tas med in till slakteri. Vid hullbedömning av levande djur ute i besättningar används hullpoäng 1–5. Skalan kan dock sägas börja på 0 då djur som är mycket kraftig avmagrat/utmärglat kan få poäng under 1 även ute på gård. De båda skalorna är inte direkt översättbara men kan anses motsvara varandra enligt nedan.

Hullet bedöms enligt följande:

Normalhull: (3 på levande djur)

Bedömning av det levande djuret: Varje individuellt tvärutskott går fortfarande att känna men ändarna är väl avrundade och täckta med muskel- och fettlager. Det går att få in fingrarna under men inte mellan tvärutskotten. Ryggmuskeln är fylld, täckt med ett fettlager och känns som en rak eller något konvex yta mellan tornutskott och tvärutskott.

Bedömning vid köttbesiktning: Ingen synbar muskelatrofi. Förekomst av kroppsfett och rikligt med fett på och kring hjärtat samt i bäcken.

Lindrigt till måttligt avmagrat: (2–1 på levande djur)

Bedömning av det levande djuret: Tvärutskottens ändrar är avrundade och täckta med lite muskler under huden. Det är lätt att komma in mellan och under tvärutskotten med fingrarna. Ryggmuskeln känns konkav.

Bedömning vid köttbesiktning: Fett på och kring hjärtat och i bäcken. Fett saknas eller förekommer sparsamt på övriga kroppen. Lindrigt till måttlig muskelatrofi.

Kraftigt avmagrat: (<1–0,5 på levande djur)

Bedömning av det levande djuret: Tvärutskottens ändrar är endast täckta av hud. Det är mycket lätt att få in fingrarna mellan och under tvärutskotten. Ryggmuskeln är liten och mycket tunn. Kotkropparna känns genom muskeln. Alla tornutskott känns tydligt under skinnet och spetsen går att hålla i med fingrarna.

Bedömning vid köttbesiktning: Tydlig muskelatrofi. Det finns endast sparsamt med fett på hjärtat och i bäcken och saknas på kroppen

Mycket kraftigt avmagrat/utmärglat: (<0,5 på levande djur)

Bedömning av det levande djuret: Om djuret saknar ull syns att hela kroppen är extremt tunn och alla skelettstrukturer är synliga och känns mycket skarpa.

Bedömning vid köttbesiktning: Mycket begränsad muskelfävnad (kraftig muskelatrofi). Fettdepåer på hjärtat och i benmärgen är mycket sparsamt, rosafärgat och gelatinartat. Ingen synlig fettväv på slaktkroppen.

Hullbedömning av gris

Den levande grisens hull kan bedömas genom palpation av ryggrad, bogblad, höftben och revben. Genom att bedöma hur lätt eller svårt det är att känna dessa benstrukturer kan man uppskatta grisens fettdepåer.

Hullbedömningen av suggor är olika beroende på var i laktationen suggan befinner sig. Vad som är normalt och bra hull är olika beroende på om suggan just ska grisa eller om hon fött upp en stor kull med kultingar. Suggor bör naturligtvis ha mer reserver inför grisningen än vad hon normalt har efter att ha gett di i fyra veckor

eller längre till en stor kull. Det är naturligt att suggors hull varierar med dräktighet och digivning, även om man ska försöka hålla suggans hull så jämt som möjligt.

Hullet bedöms enligt följande:

Normalhull:

Bedömning av levande djur: Om benstrukturen känns vid fast tryck med handen är grisen i normalhull.

Lindrigt till måttligt avmagrat:

Bedömning av levande djur: vid lätt tryck med handen känns ryggraden, bogbladskammen, höftben och revben.

Kraftigt avmagrat:

Bedömning av levande djur: Revben, ryggrad och höfter framträder tydligt.

Bedömning vid köttbesiktning: Mycket begränsad muskelvävnad. Benmärgen är inte gelatinartad. Tvärutskottens ändrar är endast täckta av hud. Revben, ryggrad och höfter framträder tydligt.

Mycket kraftig avmagrat/utmärglat:

Bedömning av levande djur: Inget fett eller muskler kan kännas. Hela kroppen är extremt tunn och alla skelettstrukturer är synliga och mycket skarpa.

Bedömning vid köttbesiktning: Mycket begränsad muskelvävnad (kraftig muskelatrofi). Benmärgen och fettat kring hjärtat är gelatinartad.

Förorenade djur

Kontrollen bör omfatta:

- Att djurens allmäntillstånd är opåverkat.
- Att endast enstaka djur från samma besättning är måttligt förorenade.
- Att inget djur är kraftigt förorenat.

Vägledning

Det finns flera skäl till att äldre gödsel föroreningar eller annan kraftig förorening som uppstått före transporten (dvs. i besättningen) kan innebära djurskyddsproblem. Dessa skäl har att göra med försämrad hälsa och ökad sjuklighet, samt allmän otrivsel bland drabbade djur. Tecken på att djur har haft kraftigt så kallat gödselpansar, med urin- eller gödselbrännor (stora såriga och

hårlösa områden) men rengjorts kort tid innan dem skickas till slakt kan vara tecken på djurskyddsproblem i besättningen och bör därför meddelas länsstyrelsen.

Förorenade inomhusgrisar under sommarsäsongen kan indikera brister i den termiska komforten. Grisar kan inte svettas och måste använda sitt beteende för att kyla ner sig. Om grisarna blir för varma kan de söka svalka i gödselgången vilket påverkar hygien avsevärt. Grisarna reagerar genom att blöta ned sig/ligga ute i t.ex. gödselgången för att försöka sänka sin kroppstemperatur. Tecken på att sådana beteende förekommit kan tyda på djurskyddsproblem i primärproduktionen. Utegångsgrisar som har möjlighet till gyttebad är ofta helt eller delvis tillfälligt förorenade av lera då lera svalkar och skyddar dem mot solljus och insekter. Det är ett normalt beteende för grisar och är inget djurskyddsproblem.

För nötkreatur, får och get är ofta renheten på buken korrelerad till renheten på bakkdelen och bedömning av renhet görs därför på området från hasen och upp över bakkdelen till en tänkt linje mellan höft- och sittbensknöl. Nedanstående kategorier gäller äldre gödsel föroreningar eller annan kraftig förorening som uppstått före transport (dvs. i besättningen).

- Ren: Området är i stort sett helt fria från föroreningar. Enstaka, eller flera mindre föroreningar med en sammanlagd yta på högst 10 cm i diameter kan godtas. Även missfärgad päls godtas.
- Lindrigt förorenade: Högst 2/3 av området är förorenat. Föroreningarna tränger inte ända in till huden.
- Måttligt förorenade: Över 2/3 av området är förorenat. Endast enstaka föroreningar som tränger ända in till huden får finnas.
- Kraftigt förorenade: Utbredda föroreningar som tränger ända in till huden eller att det förekommer så kallat gödselpansar samt om det förekommer gödsel- eller urinbränna på någon kroppsdel.

Det bör framgå av informationen till länsstyrelsen om och på vilket sätt bedömning gjorts angående:

- Hur länge djuret varit förorenat, vilka negativa effekter föroreningen orsakat och hur stor utbredningen av föroreningen är.
- Är det intorkade föroreningar?
- Hur många djur är förorenade, i relation till totalantalet djur från samma besättning, som skickas in samtidigt?
- Vilken typ av förorening rör det sig om? Gödsel, lera eller annat?
- Finns urin- gödselbrännor eller liknande skador på huden? (För nötkreatur ses dessa skador vanligen redan vid levandedjurbesiktningen, men för grisar är de vanligen lättare att upptäcka vid köttbesiktning)

Vid grava fall eller där merparten av djuren från samma besättning har kraftig gödsel-förorening, kraftiga intorkade så kallade gödselpansar, kraftiga gödsel-och urinbrännor eller påverkat allmäntillstånd kan en åtalsanmälan vara aktuell (se avsnitt 11.6).

Högdräktiga eller nyförlösta djur

Kontrollen bör omfatta:

- Att tecken på långt gången dräktighet inte kan konstateras före slakt
- Att stora foster inte förekommer vid besiktning efter slakt.
- Att djuret inte visar tecken på att ha kalvat nyligen, t.ex. genom synliga efterbördsrester eller en mycket stor livmoder som påvisas efter slakt.

Vägledning

Det är ovanligt att högdräktiga djur kommer in till slakterier. När det dock sker är det tillåtet att slakta dem, vilket ska ske utan uppställning eller onödigt dröjsmål. Däremot är det inte tillåtet att transportera dräktiga kor eller kvigor mindre än 28 dygn före beräknad kalvning, och inte heller att transportera dem tidigare än 21 dygn efter kalvningen. Detta innebär att en högdräktig eller nykalvad ko eller kviga som kommer in till slakteriet likväl får slaktas, men att information bör skickas till länsstyrelsen med misstanke om brott mot transportreglerna. Dräktighetstiden hos nöt varierar något mellan olika raser men är normalt 280 dagar. Kötraser har ofta något längre dräktighetstid (cirka 4–5 dagar längre) än mjölktraser vilket kan resultera i en något större kalv.

Att avgöra hur länge ett nötkreatur varit dräktigt eller hur lång tid som förflutit sedan kalvningen är inte helt enkelt. I vissa fall är det relativt tydligt, t.ex. om kon föder en till synes fullgången kalv på transporten eller på slakteriet, eller om efterbörden hänger kvar när kon anländer till slakteriet. I andra fall är det betydligt svårare.

Vid de fall där information skickas till länsstyrelsen bör följande punkter noteras

- Numret på moderdjurets öronbricka.
- Fostrets längd (hjässa-svansrot) i cm.
- Fotografera hur mätningen har gått till.
- Fotografera hela fostret, dess tänder och päls.
- Ras (Om inte ras säkert kan fastställas, ange om det rör sig om mjölktras, kötraser eller korsning mellan dessa. Om det inte alls går att bedöma, ange det)
- Om möjlighet att väga fostret finns, notera dess vikt i kg (en nyfödd kalv väger ungefär 30–40 kg men detta kan variera mellan 25–55 kg beroende på ras)
- Diametern på placentom i cm.

- Kastning/spontanabort

Orsakerna till att man inte får transportera nykalvade kor är att de får en uppluckring av bäckensymfyserna inför kalvningen vilket gör bäckenet mindre stabilt, något som kan göra det svårare för kon att hålla balansen under transport, medföra smärta vid påfrestningar och därför innebär att hon inte kan anses vara i transportabelt skick.

Om en ko kastat/aborterat ett foster sent i dräktigheten gäller det bedöma i vilken utsträckning de hormonella förändringar som ger upphov till uppluckringen av bäckensymfyserna har satts igång i samband med den processen. En ko som aborterar sitt foster i 7:e månaden eller senare kan förväntas ha lika kraftig bäckenuppluckring som en ko som kalvar efter fullgången dräktighetstid. De hormonella förändringarna är däremot vanligen tämligen små före 7:e månaden. Från och med 7:e månaden påminner kastningen oftast mer om en förlossning, med hormonella förändringar och därmed sammanhängande uppmjukning av ligamenten kring bäckenet. Detta innebär att en kastning i 7:e månaden i detta avseende är att betrakta som en förlossning och dessa djur ska således inte transporteras förrän tidigast tre veckor efter "förlossningen" (kastningen).

Även vid kastningar före 7:e månaden är det ändå inte givet att kon är lämplig att transporteras direkt efter kastningen, eftersom kon då ofta behöver få viss tid på sig att återhämta sig. Det är djurets allmäntillstånd som ytterst avgör om djuret går att transportera. Utöver de rent djurskyddsmässiga aspekterna om kon är transporterbar eller inte så måste även bedömning göras om varför kon kastat oavsett i vilken dräktighetsmånad hon kastat, det vill säga om kon kan anses vara frisk och lämplig som livsmedel. Kan hon inte det så ska hon inte skickas till slakt.

Vad ska slakteriet göra

Om högdräktighet misstänks, bör kon slaktas med förtur. När kon har bedövats och avblodats bör kalven lämnas i livmodern en tid, tills den är död. Under inga omständigheter får kalven tas fram genom kejsarsnitt i samband med slakt. Det är ofta oklart exakt hur långt gången dräktigheten är och kalven kan mycket väl vara prematur. Ett foster som befinner sig i livmodern har låg syrespänning i blodet (eftersom syrespänningen i det blod som hör till kalvens blodomlopp är lägre än i det som kommer in till moderkakan via moderns blodomlopp) och är inte fysiologiskt "vaket". Kalvfostret har därför ytterst begränsad förmåga till medvetenhet eller smärteförnimmelser. När den nyfödda kalven tar sitt första andetag och fyller lungorna med luft syresätts blodet på en mycket högre nivå, och djuret blir fullt medvetet. I en slakterisituation skulle en sådan kalv sedan behöva avlivas, samtidigt som de bultpistoler som finns på slakterier vanligen inte alls är anpassade för så små/unga djur och deras icke helt förbenade skallar. Därför är det bättre att låta den ofödda kalven ligga kvar i livmodern i minst 15 minuter efter att kon avlivas, på ett sådant sätt att kalven över huvud taget inte vaknar.

Andra djurslag

Normal dräktighetstid för får är ca 145 dagar. Fåren får inte transporteras närmare lamningen än 14 dagar innan och sju dagar efter.

För att bedöma hur pass fullgånget ett lamm är kan man använda följande tecken:

- Behåring: Fostret är fullt utvecklat och täckt med päls. Klövarna är kompletta men mjuka.
- Tänder: Bryter oftast inte igenom förrän lammen börjar dia.
- Storlek: Genom att mäta avståndet från hjässan till svansroten (crown-rump) på fostret kan man med relativt god säkerhet fastställa dräktighetsvecka.

Ungefärligt mått från hjässa till svansrot för respektive dräktighetsstadium hos får:

- 15–35 cm= c: a 3–13 veckan
- 35–40 cm= c: a 14–18 veckan
- 40–48 cm= c: a 19–21 veckan

Följande begränsning gäller för transport till slakt före beräknad förlossning, vilket innebär att från och med den dag före beräknad förlossning som anges får djuret inte transporteras:

- 35 dygn: hästdjur
- 23 dygn: renar och hjortdjur
- 14 dygn: får, getter och grisar

Följande begränsning gäller för transport till slakt efter förlossning: transport av moderdjuret får tidigast ske en vecka efter förlossning för hästdjur, ren, hjort, får, get och gris.

De generella resonemangen ovan gäller även för andra djurslag. Dock är begränsningarna avseende när högdräktiga respektive nyförlösta djur får transporteras olika för olika djurslag: Följande begränsning gäller för transport till slakt före beräknad förlossning, vilket innebär att från och med den dag före beräknad förlossning som anges får djuret inte transporteras:

Svansskador hos grisar

Kontrollen bör omfatta:

- Att allmäntillståndet är opåverkat.
- Att svansskador saknas alternativt är avläkta.
- Att inga kraftiga svansskador som inte är avläkta (såriga, kraftigt svullna) förekommer.

- Att ingen misstanke om svanskupering föreligger.

Vägledning

Många länder kuperar svansar rutinmässigt för att undvika svansbitningsproblem trots att det i EU bara får göras efter veterinär inrådan och som en sista utväg. Svanskupering är helt förbjudet i Sverige. Svansskador kan dock uppstå och om en djurägare har vidtagit nödvändiga åtgärder och sett till att svansarna är avläkta före transport bör djurskyddet anses vara uppfyllt.

Om många grisar från samma primärproducent upptäcks med avläkta svansskador, eller där svanskupering misstänks bör OV informera länsstyrelsen i de fall ingen ytterligare information från livsmedelskedjan finns. Har dock sådan information medföljt av vilken det framgår en rimlig förklaring exempelvis genom dokumentation från besättningsveterinär eller annan rådgivare behöver ingen information lämnas till länsstyrelsen. Sådan dokumentation kan utgöras av åtgärdsplan, djurskyddsdeklaration etc.

Om grisar upptäcks med kraftiga svansskador som inte är avläkta bör länsstyrelsen informeras även i de fall där ytterligare information från livsmedelskedjan har inkommit. I dessa fall måste även en bedömning göras om djuret var i transportabelt skick eller inte. Grisar med stora öppna sår, kraftig svullnad eller påverkat allmäntillstånd bör inte transporteras.

Svansbitning kan också förekomma vid uppställning på slakteri. Slakteriet ska i dessa fall se till att dessa djur slaktas med förtur. Vid återkommande problem med svansbitning på slakteriet bör länsstyrelsen informeras.

Bräck hos grisar

Kontrollen bör omfatta:

- Att grisens allmäntillstånd är opåverkat.
- Att bräck som förekommer är utan sår eller andra skador.
- Att bräck inte släpar i marken när grisen går normalt.
- Att grisar med bräck (oavsett storlek) inte är uppenbart negativt påverkade av det.
- (inte kan röra sig normalt eller inklämt bräck som påverkat hull och tillväxt).
- Att grisar med navelbräck har bräck som är under 20 cm i diameter.
- Att grisar som har navelbräck mellan 20–30 cm i diameter har transporterats under gällande undantag (särskild transport) från transportförordningen.

Vägledning

Som hjälp i bedömningen kan diametern på bråcket användas för att avgöra om det är ok att transportera grisen. Om bråcket är under 20 cm i diameter är oskadat och i övrigt inte påverkar grisen negativt kan den transporteras in till slakteriet. Om bråcket har en storlek mellan 20 till 30 cm ska djuren ha haft särskild transport, se avsnitt 2. Slaktgrisar med bräck som är större än 20 cm i diameter löper stor risk att bråcken skadas eller kläms under transport, och en sådan gris kan därtill ofta ha haft problem med att röra sig obehindrat. Grisar med såriga bräck får lätt dessa sår upprivna under transport och ska därför normalt inte transporteras. Såriga bräck som bedöms ha medfört nedsatt välfärd för grisen redan hos primärproducenten, bör underrättas till länsstyrelsen. Det kan då bli aktuellt med både djurägaransvar (primärproducenten borde ha behandlat eller avlivat grisen) och transportörsansvar (transportören borde inte ha tagit med grisen på transporten). I grava fall – stora bräck med sår som inte är helt färska utan som tyder på att problemet funnits en längre tid – kan åtalsanmälan vara aktuellt (avsnitt 11.6).

Bogsår hos gris

Kontrollen bör omfatta:

- Att grisarnas rörelseförmåga och allmäntillstånd är opåverkade.
- Att grisarna saknar tecken på bogsår eller har små bogsår (under 2 cm i diameter).
- Att tidigare bogsår är helt avläkta eller är ytliga.
- Att grisar med bogsår med en diameter på 2-5cm haft särskild transport (exempelvis eget fack med extra strö), se avsnitt 2.
- Att inga grisar med större bogsår än 5 cm i diameter förekommer.

Vägledning

Bogsår ses framför allt på suggor, vilka inte sällan förlorat i hull under digivningen. Bogsåren blir lätt infekterade och ibland uppstår bölder, antingen på bogen eller någon annanstans där infektionen fått fäste. Ett djupt bogsår kan leda till bakteriemi (blodinfektion) och tecken på generaliserad infektion med allmänpåverkan på djuret. Allvarliga bogsår i sig anses medföra betydande smärta för det drabbade djuret.

Inväxta horn

Kontrollen bör omfatta:

- Att djuret inte har horn som ligger an mot öga
- Att djuren saknar tryckskador av horn eller tidigare horn.
- Att djuret inte har horn som växt genom huden

Vägledning

På nötkreatur som inte avhornats, eller som avhornats på ett inkorrekt sätt, fortsätter hornen att växa. Hornens tillväxttakt beror bl.a. på ras, ålder, utfodring, temperatur och ljusförhållanden. Något förenklat kan sägas att hornen på ett ungt djur (1–12 månaders ålder) av korthornad ras (t.ex. Holstein, SRB, Hereford) växer 1–3 cm per månad, medan horntillväxten hos vuxna djur av samma typ kan förväntas vara c:a 1–2 cm per år. Om ett horn växer i riktning mot djurets skalle ska det sågas av i god tid innan det kommer i kontakt med djurets hud eller öga. Om så inte sker kan hornspetsen komma att ligga an mot huden. Om hornet legat hårt an mot huden en längre tid ses ofta att hårremmen blivit blekt runt hornspetsen. I nästa steg uppstår ett sår när hornspetsen fortsätter att växa in genom huden och i underliggande vävnader. Sådana sår medför smärta och blir lätt infekterade. Sådana infektioner kan även sedan spridas till andra delar av djuret. I de fall hornet vuxit så långt att det nått skallbenet (periostet) anses detta innebära stark smärta. Detsamma gäller ifall hornet vuxit in med tryck mot djurets öga (kan skickas till obduktion för åldersbestämning av skadan). Ansvaret för tillsynen av horntillväxt är alltid primärproducentens. Visst ansvar kan också belasta transportören då dessa djur normalt inte får transporteras. Vid inväxta horn, där hornspetsen kommit igenom huden, bör kroppen tas undan för utökad undersökning och dokumentation av hur djuret hornet vuxit in i kroppen bör göras. Motsvarande klassificering kan göras vid inväxta horn hos får och getter.

I grava fall, där hornet penetrerat hud eller ligger an mot öga, kan åtalsanmälan vara aktuellt (se avsnitt 11.6).

Förvuxna klövar eller hovar

Kontrollen bör omfatta:

- Djurens allmäntillstånd.
- Att djuret kan stödja på samtliga ben.
- Att djuret inte har en felväxt klöv eller hov med uppenbar felställning på benen som orsakar svårigheter att röra sig.
- Att djur med klövar eller hovar som är så långa att belastning hamnat i ballregionen snarare än på huvuddelen av klöv eller hov åtföljs av dokumentation från primärproducenten.

Vägledning

På nötkreatur, får och grisar växer klövarna kontinuerligt, och behöver därför normalt verkas regelbundet. Beroende på underlaget och hur djuren i övrigt hålls inhyta kan graden av naturligt slitage variera, och det är därför svårt att ange något exakt lämpligt verkningsintervall för alla djurkategorier. Problem ses främst hos vuxna djur, d.v.s. kor, tjurar, tackor, baggar, suggor samt galtar. Klöv-/hovhornets

tillväxttakt är alltså individuell och påverkas av belastning, slitage, utfodring, miljö, ålder, ras och genetiska anlag. Sulhornets tillväxttakt beror till stor del på vilket underlag djuret vistas på. Normalt är tillväxten cirka 0,5 cm per månad, men kan extrema fall såsom ”snabelsko-klövar” vara upp till 5 cm per månad hos nöt. Djur som går på djupströbädd kan t.ex. behöva verkas oftare, eftersom slitaget där är mindre. Om klövarna inte verkas eller slits kommer de att växa sig allt längre, och i grava fall också börja vrida sig uppåt, varvid slitaget minskar ytterligare. Hos t.ex. nötkreatur är hornet i tån relativt hårt och belastningen av kroppstyngden är störst baktill, vilket innebär att slitaget normalt är störst på klövarnas bakre delar. Allteftersom klövhornet växer och klöven blir längre blir tåvinkeln spetsigare och vinkeln på benet vid tån bryts bakåt. Ju längre den förvuxna klöven/hoven är, desto mer flyttas djurets tyngdpunkt bakåt, med ökad belastning vilket ökar slitaget på denna del. Denna ökade belastning kan klämma den kärl- och nervförsedda läderhuden mellan klövbenet och klövkapseln, vilket är medför lidande för djuret och kan orsaka blödningar i sulan och defekter i klövkapseln, s.k. klövsulesår.

Om för långa eller felaktigt verkade klövar leder till att djuret tvingas förändra sin benställning så kan man utgå ifrån att detta medför lidande för djuret. Detta eftersom påfrestningarna på djurets senor och leder kan bli stor, inte minst för tyngre djur. Även förhållandevis nätta djur kan dock drabbas av smärta till följd av förvuxna klövar. Det kan i vissa fall vara motiverat att ett djur med långa klövar ändå skickas till slakt. Om djuren åtföljs av dokumentation behöver inte länsstyrelsen informeras (se avsnitt 5.2.1). Om de dock uppvisar kraftig hälta trots att de åtföljs av en förklaring bör länsstyrelsen få information. Djur med förväxta klövar eller hovar kan behöva extra förutsättningar för att klara en transport, se ”särskild transport” i avsnitt 2.

I grava fall, där djuret bedöms ha haft svårt att stå eller gå under en längre tid, kan åtalsanmälan vara aktuellt (se avsnitt 11.6).

13.6 Fixering

Kontrollen bör omfatta:

- Att djuren inför bedövning fixeras på ett sådant sätt att bedövningen, bedövningskontrollen, eventuell länkning och efterföljande avblodning kan utföras på ett säkert och korrekt sätt.

Vägledning

Djuren får inte fixeras om inte personen som ska bedöva finns på plats och är beredd att påbörja bedövningen omgående. Det är tillåtet att fixera djuren genom att hålla fast dem med händer, mellan bena, med grimma eller brems. Djuren kan även fixeras genom att utrymmet begränsas med handhållna skivor eller dylikt.

Fixering är viktigt vid såväl mekanisk bedövning som när djur bedövas med el över huvudet. Djuren får inte bindas, spännas fast, eller hängas upp i ben och fötter, med undantag för fåglar i fotbyglar. Fåglar kan även fixeras i slakttratt.

Bedövningsbox:

För att räknas som fixerad krävs att djuret inte kan vända sig om i bedövningsbox. Huvudet behöver dock inte vara fastspänt. Utformning av bedövningsbox är viktig. Operatören ska kunna komma åt djuret och bedöva om det om den första bedövningen misslyckas. Bedövningsbox får inte vara så tät eller trång att man inte kan nå djuret med exempelvis en bultpistol.

Upphängning i fotbyglar:

Kontrollera hur fåglar hanteras när de hängs upp i fotbyglar, så de inte trycks ner i byglarna med våld. Storleken och formen på fotbyglarna ska vara anpassad till storleken på benen. Fotbyglarna ska vara våta innan de levande fåglarna länkas och exponeras för strömmen. Mycket flaxande kan vara ett tecken på att fåglarna är stressade och kan indikera ett djurskyddsproblem. Kontrollera att det finns bröstplåt som fåglarnas bröst vilar mot under fixeringen.

Fixering vid gasbedövning:

Vid bedövning med gas fixeras fåglarna antingen genom att de stannar i sina transportmoduler eller att de försiktigt tippas ned på ett band som för dem till bedövningen.

13.7 Bedövning, bedövningsutrustning & centrala parametrar

Kontrollen bör omfatta:

- Att djur vid samtlig slakt/avlivning är bedövat fram till att döden inträffar.
- Att djuret hålls under tillräcklig uppsikt fram tills att det blivit irreversibelt medvetslöst som följd av blodförlusten, så att tecken på bristande bedövningsresultat kan upptäckas omgående.
- Att djur som visar tecken på bristande bedövning omedelbart ombedövas med lämplig metod.
- Att djuren blir bedövade och att utrustning används på rätt sätt.
- Att aktuell bedövningsmetod är godkänd för det djurslag som slaktas.

Vägledning

Den personal som arbetar med bedövning, länkning och avblodning ska bedöma eventuella tecken på medvetande hos samtliga djur direkt efter bedövning, före

länkning samt före och under avblodning. Vad man tittar på skiljer sig mellan djurslagen och bedövningsmetod.

Tecken på medvetenhet skiljer sig åt beroende på om bedövningen är reversibel eller icke-reversibel. Därför måste man känna till att olika bedövningar kräver olika bedövningskontroll, beroende på metod.

Kontrollera också att det finns förutsättningar för personalen att upptäcka brister i bedövningen. Hur är belysningen, kan man se alla djur, ibland kan speglar behövas sättas upp då djuren under upphängning är vända åt "fel håll" och så vidare.

El över huvudet

Kontrollera placering av eltång och hur länge operatören håller kvar tången. Strömstyrkan ska uppnås inom en sekund och djuret ska omgående falla samman i kramp. Det är viktigt att tången inte hålls kvar för länge eftersom längre exponering inte leder till bättre bedövningsresultat. Lång exponering kan istället leda till att man visuellt inte kan uppfatta de normala tecknen på bedövning tillräckligt tydligt. En riktlinje är en tångtid på mellan 5–10 sekunder. Det viktiga är dock att det finns tid för bedövningskvalitetskontroll mellan tångavtagning och avblodning (som förväntas ske inom högst 20 sek efter att djuret faller samman). Detta gäller även för bedövning med så kallad klyka (fjäderfän). En signal ska tydligt ange för operatören att strömkretsen är sluten. Kontrollera om det är ljus eller ljudsignal, hur tydlig signalen är för personalen, placering av utrustning med mera.

Strömförande vattenbad

Kontrollera hur många djur som är i det strömförande vattenbadet samtidigt, detta för att kunna beräkna strömstyrkan per djur är tillräcklig (minst 0,12 A/djur). Kontrollera att djuren avblodas inom högst 20 sek från att de blivit fullgott bedövade/medvetlösa (dvs inom cirka 5 sek från de gått ner i badet) och att det finns tid mellan bedövningsbadet och avblodningen för bedövningskontroll.

Mekanisk bedövning

Kontrollera vilken typ av bultpistol eller skjutvapen slakteriet använder. Kontrollera om skjutvapen och ammunition stämmer överens med standardrutiner (kolla på patronasken). Om fjäderdriven bultpistol används till fjäderfä eller kanin så behöver bultens diameter, anslagskraften (energin i J) den reella bedövningseffekten kontrolleras extra noga, eftersom sådan utrustning ofta är otillräckligt dimensionerad för ändamålet.

Koldioxidbedövning

Kontrollera koldioxidnivåer och exponeringstid. Kontrollera att alla centrala parametrar enligt bilaga I i (EG) 1099/2009 finns med i standardrutinerna. (Grundläggande parametrar är samma sak som centrala parametrar, bara ett

översättningsfel i förordningen). Samtlig bedövningsutrustning som används som ordinarie utrustning ska finnas med.

El över huvudet (torr bedövning)

Lägsta strömstyrka för olika djurslag framgår i L22, 7 kap 23 § och i förordningen bilaga 1, kapitel II, punkt 4.2 tabell 1. Notera att L22 har hårdare krav än förordningen, förutom Gris. Uppgifterna nedan kommer därför från L22, förutom just för gris (lägsta strömstyrka (A eller mA)).

- 1,25 Ampere för får och getter,
- 0,5 Ampere för strutsfåglar samt fjäderfän med en kroppsvikt över 2,5 kg,
- 0,3 Ampere för övriga fjäderfän, samt
- 0,3 Ampere för kaniner.
- 1,3 Ampere för Gris.

OBS! I en ny rapport från EU:s referenscenter för grisvälfärd beskrivs att 1.3 A-värdet togs fram för slaktsvin som var betydligt mindre (lättare) än vad de vanligen är idag, och att man därför bör använda högre strömstyrka anpassad för större slaktsvin för att uppnå fullgod bedövning. Ju större djur, desto större elektriskt motstånd genom huvudet, för både ben och muskulatur m.m. Följaktligen rekommenderar man minst 2.0 A för suggor och galtar.

Lägsta tillåtna strömstyrka enligt ovan ska uppnås inom 1 sekund. Avvikelser från detta ska utredas då det indikerar att tången/klykan appliceras fel eller att utrustningen är bristfällig, tex att stiften på tången är slöa eller smutsiga eller att man inte lyckats med optimeringen av strömstyrkan. Observera att det i Sverige inte är tillåtet att bedöva nötkreatur med el över huvudet.

Lägsta spänning (V). Företaget ska ange vilken inkommande spänning (vanligen 230 eller 380 V) som utrustningen kopplas upp emot och registreringarna ska omfatta den lägsta spänning som kan användas när bedövaren är i drift (efter att ha passerat transformatorn). Det anses allmänt att strömstyrke-styrda tänger är att föredra, alltså där man anger vilken strömstyrka som minst ska uppnås, och så får apparaten anpassa spänningen efter behovet (som ju beror på motståndet i skallen på grisen samt frekvensen på växelströmmen). Samtidigt är det mycket tydligt att spänningen redan från start måste vara tillräckligt hög för att man snabbt (inom 1 s) ska uppnå lagstadgad strömstyrka. Högsta frekvens (Hz). Finns inga gränsvärden för torr elbedövning men frekvensen ska anges.

Kortaste exponeringstid. En riktlinje är en exponeringstid på mellan 5-10 sekunder. Om exponeringstiden avviker mycket från detta bör det utredas vidare. Avgörande är likväl resultatet: att djuren är väl bedövade så länge som krävs, och att sticktiden, räknat från det att djur blir bedövat (inte från tångavtagning) hålls.

Längsta intervall mellan bedövning och avblodning (sekunder). Normalt riktvärde för sticktid vid elektrisk bedövning är 20 sekunder. Om tiden avviker från detta bör det utredas vidare. Tid mellan bedövning och avblodning ska börja mätas när medvetslösheten inträffar, t.ex. när djuret faller samman i kramp inte när tången eller klykan släpps.

Lämpliga åtgärder ska vidtas för att säkerställa god elektrisk kontakt, särskilt genom avlägsnande av ull eller genom att huden fuktas. Det är vanligt att tången doppas i en hink med vatten, att tången är försedd med blöt svamp, eller att djuren blötläggs innan bedövningen. Det är också viktigt att tångens/klykans stift hålls rena och ger god kontakt och att tången/klykan är av rätt storlek. Stiften bör vara vassa och tillräckligt långa utan att riskera utsätta djuren för onödigt obehag.

För att undvika elchocker före bedövningen ska operatören placera tången korrekt så att strömmen passerar genom hjärnan. Elektroden ska placeras på korrekt plats, på båda sidor om skallen. Det är inte acceptabelt att placera tången under hakan och på hjässan på djuren. Det är inte acceptabelt med så kallad ”head to heart” det vill säga att man placerar tången över hjärtat för att framkalla hjärtstillestånd.

Vid avläsning av registrerade parametrar kan t.ex. spänningsfall upptäckas och detta bör i så fall utredas vidare.

Registrering av elektriska parametrar

Elektrisk bedövningsutrustning ska vara utrustad med en anordning som visar och registrerar uppgifterna om de centrala elektriska parametrarna för varje djur som bedövas. Anordningen ska vara placerad så att den är klart synlig för personalen och ska ge en tydlig ljus- och ljudsignal om exponeringstiden understiger den föreskrivna nivån. Dessa registreringar ska bevaras under minst ett år.

Företaget ska kunna plocka fram de sparade registreringarna och visa upp dem och också veta hur de ska tolkas. Registreringarna kan sparas i tabellform eller i grafer. Det som ska framgå är: Lägsta strömstyrka (A eller mA), lägsta spänning (V) högsta frekvens (Hz) och exponeringstid.

Strömförande vattenbad

Börja med att ta reda på om bedövningen sker med växelström eller likström.

Lägsta strömstyrka (A eller mA). Lägsta strömstyrka för olika djurslag framgår i L22, 7 kap 24 § och i förordningen bilaga 1, kapitel II, punkt 6.3 tabell 2.

Detta gäller för frekvenser mellan 50 och 200 Hz.

- Slaktkyckling och värphöns 0,12 A (L22)
- Kalkon 0,25 A,

- Anka och Gås 0,13 A,
- Vaktel 0,45 A.

Vid frekvenser från 200 till 400 Hz ska strömstyrkan vara lägst 0,15 A för slaktkyckling och höns och 0,4 för kalkon.

Vid frekvenser från 400 till 1 500 Hz ska strömstyrkan vara lägst 0,2 A för slaktkyckling/höns och 0,4 för kalkon. Övriga fåglar får ej bedövas med dessa frekvenser.

Lägsta spänning (V). Spänningen i varje moment av elbedövningen varierar beroende på motståndet, och det viktiga är att spänningen är tillräckligt hög för att lagstadgad strömstyrka ska uppnås. Fokusera därför i första hand på strömstyrkan. Företaget ska ange vilken inkommande spänning (vanligen 230 eller 380 V) som utrustningen kopplas upp emot och registreringarna ska omfatta den lägsta spänning som kan användas när bedövaren är i drift (efter att ha passerat transformatorn).

Högsta frekvens (Hz). Här är det viktigt att företaget inte anger ett intervall utan att de skriver det faktiska maxvärdet som används eftersom bland annat bedövningskontroll påverkas av frekvensen.

Förebyggande av elchocker före bedövningen. Vatten ska ej kunna svämma över vid ingången till vattenbadet, djurens vingar och andra kroppsdelar ska inte kunna komma i kontakt med det strömförande vattnet innan bedövning. Företaget ska ha rutiner för att säkerställa att det inte förekommer kryptström. Tecken på elchocker kan vara att djuren rycker till innan huvudet når vattenbadet. (Ryckningar kan även bero på annat, t.ex. att fotbyglarna spolras med vatten och djuren reagerar på detta).

Minimering av smärta vid upphängning. Djur får inte länkas om de är för små för att bedövas i strömförande vattenbad eller om länkningen sannolikt orsakar smärta eller ökar redan uppkommen smärta (t.ex. uppenbart skadade djur). Storleken och formen på fotbyglarna ska anpassas till storleken på benen på de fjäderfän som ska slaktas. Personalen ska hantera djuren varsamt och inte pressa ned dem i byglarna.

Optimering av strömstyrkan. Vattnet ska förses med salt och detta ska fyllas på med jämna mellanrum om vatten tillförs kontinuerligt till badet. Vattnet måste bytas ut regelbundet eftersom det snabbt blir smutsigt och det påverkar vattnets ledningsförmåga negativt. Det är viktigt att elektroderna löper i hela vattenbadets längd, för att strömstyrkan ska vara jämnt fördelad i hela vattenbadet. Detta kan vara svårt att kontrollera om inte badet är tomt eller vattnet nyss är utbytt eftersom vattnet snabbt blir smutsigt och det då inte går att se elektroderna.

Längsta upphängningstid före vattenbadet. Fåglar får maximalt vara upphängda en minut medan de är vid medvetande.

Kortaste exponeringstid för varje djur. En riktlinje är en exponeringstid på minst 4 sekunder, men längre exponeringstid är vanligt förekommande och acceptabelt.

Längsta intervall mellan bedövning och avblodning (sekunder) för frekvens högre än 50 Hz. Normalt riktvärde för sticktid vid elektrisk bedövning är 20 sekunder. Om tiden avviker från detta bör det utredas vidare. Tid mellan bedövning och avblodning ska börja mätas när medvetlösheten inträffar och inte när djuren kommer upp ur vattenbadet. Långa vattenbad kan därför ha en negativ påverkan på intervallet mellan bedövning och avblodning om man inte hinner utföra avblodningen inom korrekt tid.

Fåglarna ska sänkas ned till vingbasen. Vattennivån i badet ska vara så hög att fåglarna sänks ned till vingbasen. Nivån ska kunna justeras för olika storlekar på fåglarna.

Dåligt bedövade eller obedövade fåglar ska bedövas om före avblodning. (Se EFSA Journal 2013;11(12):3521 – för en summering av de viktigaste indikatorerna för bedömning av bedövningen vid olika punkter: direkt efter bedövning, före snitt/stick, efter snitt/stick.)

Registrering av elektriska parametrar

Elektrisk bedövningsutrustning ska vara utrustad med en anordning som visar och registrerar uppgifterna om de centrala elektriska parametrarna för varje djur som bedövas. Anordningen ska vara placerad så att den är klart synlig för personalen och ska ge en tydlig ljus- och ljudsignal om exponeringstiden understiger den föreskrivna nivån. Dessa registreringar ska bevaras under minst ett år.

Företaget ska kunna plocka fram de sparade registreringarna och visa upp dem och också veta hur de ska tolkas. Registreringarna sparas ofta i tabellform eller i grafer. Det som ska framgå är: Lägsta strömstyrka (A eller mA), lägsta spänning (V) högsta frekvens (Hz) och exponeringstid.

Mekanisk bedövning

Penetrerande bult

Den penetrerade bulten ska placeras så att skottet träffar hjärnan. Bulten ska ha lämplig hastighet, inträngningsdjup och diameter enligt djurets storlek och art. Det ska framgå vilken typ av bultpistol som används, vilken patron som används, om den är lufttrycksdriven eller mekanisk, vilken ammunition som används till vilka djurslag. För kraftig laddning är inte alltid positivt då det innebär ökad slitage på bulten samt sämre arbetsmiljö för operatören. Bultens hastighet ska framgå av utrustningens manual och ska framgå i standardrutinerna. Det finns inget lagkrav på att slakterierna själva mäter detta.

Vid användning av bult ska det framgå det längsta intervall mellan bedövning och avblodning (sekunder). Vid mekanisk bedövning finns inget angivet tidsintervall, tidsangivelsen, 60 sek, angavs tidigare i L22 och är ett vedertaget riktmärke. Om företagaren avser använda sig av längre tid än ovan angivna, läggs bevisbördan på företaget att visa att bedövningseffekten fortsätter vara fullgod hela tiden från bedövning, påbörjad avblodning och till dess djuret konstateras dött. För att bevisa detta kan lämpligen en utomstående expert anlitas. Alternativt kan hänvisas till rapporter eller vetenskapliga studier, som täcker det aktuella djurslaget, djurtypen och den aktuella typen av vapen och ammunition. Om hornbärande får och getter bedövas med skott bakifrån får tiden mellan bedövning och avblodning endast vara 15 sekunder.

Icke-penetrerande bult (endast fjäderfä i praktiken)

Den icke-penetrerade bulten ska placeras så att bultens energi träffar hjärnan (skallens högsta punkt). Bulten ska ha lämplig hastighet, diameter och form enligt djurets storlek och art. Det ska framgå vilken typ av bultpistol som används och vilken ammunition som används. Storleken på den patron som används. Storleken på patronen styrkraften i skottet och det ska därför anges vilken patron man använder. Det ska anges vilka patroner som används till olika djurslag.

Längsta intervall mellan bedövning och avblodning (sekunder). Vid mekanisk bedövning finns inget angivet tidsintervall, men 60 sek angavs tidigare i L22 och är ett vedertaget riktmärke. Om företagaren avser använda sig av längre tid än ovan angivna, läggs bevisbördan på företaget att visa att bedövningseffekten fortsätter vara fullgod hela tiden från bedövning, påbörjad avblodning och till dess djuret konstateras dött. För att bevisa detta kan lämpligen en utomstående expert anlitas. Alternativt kan hänvisas till rapporter eller vetenskapliga studier, som täcker det för det enskilda slakteriet aktuella djurslaget, djurtypen och den aktuella typen av vapen och ammunition.

Vapen med fri projektil

Vid bedövning med fri projektil ska skottet placeras så att hjärnan träffas. Avståndet mellan vapen och djur ska vara 5–25 cm man bedövar med hagelvapen och max 5 m om man bedövar med kulvapen. (Gäller ej strövren) Vapnets mynning får inte ha direktkontakt med djuret, såvida det inte är en stötbössa (säkerhetsgevär) då det ska ha direktkontakt med djuret för att fungera. Dessa avstånd finns angivna i L22 7 kap 15 §, som gäller vid hemslakt och avlivning. Avstånden som anges i 15 § är alltså inte absoluta gränser för slakterierna, men om något slakteri vill tillämpa ett annat avstånd än detta så behöver de kunna visa att det fungerar. Det har framkommit att ett avstånd på 5–25 cm fungerar för hagel, att det ger en god träffbild och god bedövningseffekt. Vill slakteriet använda något annat så är det inte uttryckligen förbjudet, men de behöver då visa att det fungerar, att djuret blir korrekt bedövat och att man inte får ett problem med att delar av

hagelsvärmen tar vägen någon annanstans än i djurets skalle. Jämför på kravet på sticktid, där det är upp till företagaren att bevisa att en längre sticktid än 60 sek är godtagbart.

Vilken patronstorlek och kaliber man ska ha på vapnet beskrivs i L22 7 kap 15 §. Projektilty. Projektilty beskrivs i L22 7 kap 15 §.

Längsta intervall mellan bedövning och avblodning (sekunder) vid fri projektil är det samma som för penetrerande bult.

Följande information är hämtad från DISA¹².

”Val av vapen- och ammunitionstyp avgörs främst av djurets storlek och genom bedömning av hur kraftigt skallbenet är. Hålspets- och halvmantlad ammunition är utformade för att expandera när de träffar målet vilket orsakar större skada på hjärnan. Sådana kulor passerar vanligtvis inte huvudet fullständigt, vilket alltså minskar säkerhetsriskerna. Likaså gäller för hagel. Nackdelen hos dessa ammunitionstyper är att de inte alltid tränger igenom skallbenet hos djur med kraftig benstomme. För sådana individer bör helmantlad ammunition användas, som har större förmåga att penetrera skallbenet. Nackdelen med dessa kulor är att de orsakar ett mer begränsat skadeområde, som inte nödvändigtvis leder till medvetslöshet. Vid användning av sådan ammunition ökar alltså betydelsen av skottets placering och riktning, som ska ge direkt påverkan på hjärnstammen. Helmantlade kulor passerar vanligtvis skallen fullständigt, vilket innebär hög säkerhetsmässig risk.”

Koldioxidbedövning i hög koncentration (gris)

Koldioxidkoncentration. När det gäller gris (”koldioxid i höga koncentrationer”) ska den lägsta koldioxidkoncentrationen som används vara minst 80 %. Korgen sänks stegvis ned i en ökad koldioxidkoncentration. Vid första stoppet bör koncentrationen ligga på minst 80%, koncentrationen kan sedan öka och förväntas vara drygt 90 % i bottenschaktet.

Registreringen av koldioxidkoncentrationen ska ske på sådan nivå i koldioxidschaktet/tunneln som gör det möjligt att kontrollera att den koncentration och tidsperiod som fastslagits i standardrutinerna avseende grundläggande parametrar vid bedövning har uppnåtts.

Exponeringstid. En riktlinje är att exponeringstiden bör vara minst 120 sekunder. Exponeringstiden börjar när djuren når 80 % koldioxid, och slutar när koncentrationen understiger 80 %, i enlighet med Förordning 1099/2009.

---

¹² DISA-Djurvälfärd i samband med slakt och annan avlivning Externwebben (slu.se)

Längsta intervall mellan bedövning och avblodning (sekunder) vid enkel bedövning. Tid mellan bedövning och avblodning ska börja mätas när grisarna lämnar zonen för 80 % koldioxid, vilket kan vara en bit ned i koldioxidschaktet.

Sticktiden är beroende av exponeringstiden och koncentrationen. En sticktid om >60 sekunder vid gasbedövning kan endast accepteras om företaget, via en oberoende expert, kan visa att koncentration och exponeringstiden för bedövningen verkligen medger en längre sticktid än så utan risk för att djuren hinner börja återfå medvetandet innan de blir irreversibelt medvetslösa av blodförlusten efter stick.

Företaget ska ange vilka gaser, och proportionerna, som ingår i gasblandningen, inklusive andelen luft. Det ska även framgå vilken gastemperatur som används. För att orsaka så lite obehag som möjligt är det viktigt att bedövningsgasen har rumstemperatur och normal fuktighet. Det är därför viktigt att gasen värms upp innan slakten startar upp för dagen.

Anläggningen för bedövning med gas ska vara utrustad med teknik som kontinuerligt mäter, visar och registrerar gaskoncentration och exponeringstid och som ger en tydlig ljus- och ljudsignal om gaskoncentrationen sjunker under föreskrivet värde. Utrustningen ska placeras så att den är klart synlig för personalen. Dessa registreringar ska bevaras under minst ett år.

Det ska fastställas i standardrutinerna:

- hur och hur ofta utrustning ska kalibreras,
- hur höga koldioxidnivåerna i de olika stegen ska vara,
- hur länge koldioxidnivåerna ska upprätthållas,
- hur det ska säkerställas att tekniken kontinuerligt mäter, visar och registrerar gaskoncentration och exponeringstid, samt
- hur de registrerade upplysningarna ska sparas för att säkerställa att de bevaras minst ett år.

Koldioxidbedövning i två faser (fjäderfä)

Koldioxidkoncentration vid två faser ska kunna mätas. Första fasen ska vara högst 40 % koldioxid, nästa fas ska vara högre, i praktiken runt 90 % koldioxid. Respektive fas kan vara uppdelad i flera steg. Exponeringstiden börjar när djuren når första nivån koldioxid, och slutar när koncentrationen understiger 30–40 %.

Längsta intervall mellan bedövning och avblodning (sekunder) tillämpas även vid koldioxid i två faser eftersom erfarenheten visar att existerande system inte uppnår 100 % dödlighet i bedövaren. Metoden är inte per definition irreversibel, det beror på exponeringstid och koncentration. Tid mellan bedövning och avblodning ska börja mätas när kycklingarna lämnar zonen för 30–40 % koldioxid, vilket kan vara en bit ned i koldioxidschaktet.

Sticktiden är beroende av exponeringstiden och koncentrationen. En sticktid om >60 sekunder vid gasbedövning kan endast accepteras om företaget, via en oberoende expert, kan visa att koncentration och durationen av bedövningen verkligen medger en längre sticktid än så utan risk för att fåglarna hinner börja återfå medvetandet innan de blir irreversibelt medvetslösa av blodförlusten efter stick.

Företaget ska ange vilka gaser, och proportionerna, som ingår i gasblandningen, inklusive andelen luft. Det ska även framgå vilken gastemperatur som används. För att orsaka så lite obehag som möjligt är det viktigt att bedövningsgasen har rumstemperatur och normal fuktighet. Det är därför viktigt att gasen värms upp innan slakten startar upp för dagen.

Anläggningen för bedövning med gas ska vara utrustad med teknik som kontinuerligt mäter, visar och registrerar gaskoncentration och exponeringstid och som ger en tydlig ljus- och ljudsignal om gaskoncentrationen sjunker under föreskrivet värde. Utrustningen ska placeras så att den är klart synlig för personalen. Dessa registreringar ska bevaras under minst ett år.

Det ska fastställas i standardrutinerna:

- hur och hur ofta utrustning ska kalibreras,
- hur höga koldioxidnivåerna i de olika stegen ska vara,
- hur länge koldioxidnivåerna ska upprätthållas,
- hur det ska säkerställas att tekniken kontinuerligt mäter, visar och registrerar gaskoncentration och exponeringstid, samt
- hur de registrerade upplysningarna ska sparas för att säkerställa att de bevaras minst ett år.

13.8 Avblodning

Kontrollen bör omfatta:

- Att säkerställa att avblodningen sker korrekt och att döden säkerställs.
- Att det är ett förväntat blodflöde och att det inte går för lång tid mellan bedövning och avblodning.

Vägledning

Avblodning ska utföras genom att man öppnar båda halspulsådrorna eller det gemensamma blodkärl som dessa ådror utgår ifrån. Avblodningskniven ska vid behov vara dubbeleggad och vara tillräckligt lång för att säkerställa att avblodningen kan ske korrekt. Om blodflödet vid avblodning bedöms vara otillräckligt kan detta vara en effekt av att operatören inte lyckats avbloda djuret

korrekt. Detta kan bero på att snittet är på fel ställe, att kniven inte är tillräckligt slipad eller att kniven är för kort så att den inte når in till de stora kärlen.

På fjäderfä och fisk får avblodning utföras på ett sådant sätt att huvudet avskiljs från kroppen. På fjäderfä kan det förekomma problem då båda sidors halspulsådror inte är korrekt avskurna, det finns då en risk att fåglarna vaknar upp innan de är helt avblodade. Detta ska slakteriet kontrollera visuellt för varje djur vilket ska framgå av företagets standardrutiner. Det som inom branschen benämns ”rödskinn”, är en form av dålig avblodning som i många fall är kopplad till yttlig hudrodnad vilket uppstår som ett resultat av värmepåverkan i skållen. Traditionellt har man bedömt att de här fåglarna varit levande (d.v.s. haft fungerande blodcirkulation) vid skällning. Det finns dock idag bedövningsmetoder som innebär hjärtstopp (el i vattenbad vid låga frekvenser) alternativt ger irreversibel bedövning även om hjärtat fortfarande slår en tid efter bedövningen (hög koncentration koldioxid i gasform). Därför går det inte att dra slutsatsen att fåglar med generell hudrodnad har varit helt eller delvis vid medvetande när de passerat genom skållkaret.

Företaget ska kunna visa att de har rutiner som säkrar att dåligt bedövade eller obedövade djur bedövas om före avblodning och att djur som inte avblodats upptäcks.

Om ett slakteri får problem med dålig avblodning bör slakten stoppas utan dröjsmål. Om detta inte görs av företaget, kan OV med stöd av 5 kap. 2§ djurskyddsförordningen besluta om att avbryta verksamheten och länsstyrelsen bör informeras. Om problemet upprepas eller förvärras vid samma slakteri bör länsstyrelsen informeras (se avsnitt 6.1) och vid grava fall, d.v.s. då fler än enstaka fåglar är dåligt avblodade eller visar tecken på medvetande under eller efter avblodning, kan åtalsanmälan vara aktuell (se avsnitt 11.6).

13.9 Kontroll av att djuret är dött

Kontrollen bör omfatta:

- Att operatören gör en kontroll av avblodningen/djuret i syfte att säkerställa att djuret är dött innan ytterligare steg i slaktprocessen får utföras.
- Att kontrollen att djuret är dött utförs visuellt på samtliga djur.

Vägledning

Följande kriterier kan användas för att kontrollera att djuret är dött:

- att en god bedövningseffekt har uppnåtts,
- att djuret har avblodats med korrekt metod,
- att mängden blod som runnit ut ur kroppen är den förväntade,

- att blodflödet har upphört,
- att djuret inte uppvisar tecken på ofullständig bedövning, samt
- att tillräcklig tid har förflutit sedan avblodningen inleddes.

Med tillräcklig tid avses för nötkreatur minst 4 minuter, ren minst 3 minuter, får och grisar minst 2 minuter och fjäderfän minst 1 minut.

Den visuella kontrollen ska kompletteras med stickprovskontroller. På slakteri ska dessa kontroller utföras av person som innehar kompetensbevis.

Om djuret inte är korrekt avblodat kan förnyad avblodning göras på medvetlöst djur. Förekomst av otillräcklig avblodning ska dokumenteras och utredas av slakteriföretaget/djurskyddsansvarig, så att orsaken kan fastställas och åtgärdas.